

EESTI MAAÜLIKOOL
Majandus- ja sotsiaalinstituut

Kertu Olu

**ETTEVÕTLUSE REGIONAALNE ARENG
EESTIS 2005–2015**

**REGIONAL DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN
ESTONIA IN 2005–2015**

Magistritöö
Majandusarvestuse ja finantsjuhtimise õppekava

Juhendaja: teadur Anne Põder, *PhD*

Tartu 2018

Eesti Maaülikool		Magistritöö lühikokkuvõte	
Kreutzwaldi 1, Tartu 51014			
Autor: Kertu Olu		Õppekava: Majandusarvestus ja finantsjuhtimine	
Pealkiri: Ettevõtluse regionaalne areng Eestis 2005-2015			
Lehekülgi: 57	Jooniseid: 13	Tabeleid: 12	Lisasid: 1
Osakond / Õppetool: Majandus- ja sotsiaalinstituut			
ETIS-e teadusvaldkond ja CERC S-i kood: Arenguökonomika (S188)			
Juhendaja: dotsent Anne Pöder, <i>PhD</i>			
Kaitsmiskoht ja -aasta: Tartu, 2018			
<p>Ettevõtlus on oluline tegur, mis näitab piirkonna majanduslikku edukust ja mõjutab selle elanike heaolu. Ettevõtlus, mis kasutab ära piirkonnale eripäraseid ressursse ja võimalusi, aitab oluliselt kaasa piirkonna sotsiaalmajanduslikule arengule. Eestit iseloomustab regionaalselt tasakaalustamata majanduslik ja sotsiaalne areng. Tasakaalustamata majanduslikku ja sotsiaalset arengut iseloomustab majandustegevuse ja rahvastiku suur kontsentreerumine Tallinnasse ja Harjumaale, samas Eesti teiste piirkondade kiire tühjenemine, madalad sissetulekud ning sotsiaalsed probleemid.</p> <p>Selleks, et leida võimalikke lahendusi regioonide ühtlasele arengule on oluline saada ülevaade, millised on olnud senised trendid; kuidas on erinevate piirkondade arengud erinenud ja mis on piirkondade senised probleemid ning kas erinevad tegurid on neid samamoodi või erinevalt mõjutanud.</p> <p>Töö eesmärgiks on selgitada välja viimase kümnendi Eesti erinevate piirkondade ettevõtluse arengutrendid ja kuidas erinevad rahvastiku ja majandusarengud neid mõjutanud on.</p> <p>Analüüs viiakse läbi Eesti Statistikaameti poolt kogutud andmete põhjal. Andmete analüüsimisel kasutatakse Euroopa Liidu ühist piirkondlike üksuste klassifikaatori NUTS väikseimat jaotust NUTS 3, mis koondab maakonnad gruppideks.</p> <p>Andmete analüüsimisel kasutatakse meetoditena sagedusanalüüsi, protsendijaotuseid ning trendianalüüsi. Sotsiaalmajanduslike näitajate mõju uurimiseks kasutatakse regressioonanalüüsi.</p> <p>Tulemustest selgus, et kuuest tegurist kolmel on statistiliselt oluline mõju ettevõtete asutamismäärale ning samadest teguritest neljal on oluline mõju ettevõtete likvideerimismäärale. Asutamisrežiimi mudelis paigutus ainsana „ettevõtlikuks“ regiooniks Põhja-Eesti.</p>			
Märksõnad: regionaalne areng; ettevõtlus; ettevõtete sünnid; ettevõtluskeskkond			

Estonian University of Life Sciences Kreutzwaldi 1, Tartu 51014		Abstract of Master's / Bachelor's / Professional Higher Education Thesis	
Author: Kertu Olu		Curriculum: Department of Accounting and Finance	
Title: Regional Development of Entrepreneurship in Estonia in 2005–2015			
Pages: 57	Figures: 13	Tables: 12	Appendixes: 1
Department / Chair: Institute of Economics and Social Sciences Field of research and (CERC S) code: Economics of development (S188) Supervisors: Anne Pöder, <i>PhD</i> Place and date: Tartu, 2018			
<p>Entrepreneurship is an important factor in demonstrating the economic success of the region and affects the well-being of its inhabitants. Entrepreneurship, which takes advantage of the region's specific resources and opportunities, contributes significantly to the socio-economic development of the region. Estonia is characterized by regional unbalanced economic and social development. Unbalanced economic and social development is characterized by a large concentration of economic activities and population in Tallinn and Harju County, while the rapid depopulation of other regions of Estonia, low incomes, and social problems.</p> <p>In order to find possible solutions for a balanced regional development, it is important to get an overview of the trends so far; how the development of the different regions has varied, and what are the current problems of the regions and whether the different factors have affected them in the same way or differently. The aim of the work is to find out the development trends of entrepreneurship in different regions of Estonia over the past decade and how different population and economic developments have affected them. The analysis is based on data collected by the Statistical Office of Estonia. Data analysis uses the smallest division of the European Union common nomenclature for regional units NUTS NUTS 3, which groups the counties together. Frequency analysis, percentages, and trend analysis are used as data analysis. The study of the impact of socioeconomic indicators is based on a regression analysis. The results showed that the five regions of Estonia differed significantly from each other in the fields of business activities. In areas where enterprises are smaller (in terms of number of employees), the accretion of new enterprises is faster.</p> <p>The results showed that three of the six factors have a statistically significant impact on the rate of establishment of companies, and the same four factors have a significant impact on the rate of liquidation of companies. In the Regional growth regime model, the only "Entrepreneurial" region is North-Estonia.</p>			
Keywords: regional development; entrepreneurship; enterprise start-up, entrepreneurship environment			

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1. ETTEVÕTLUST MÕJUTAVAD TEGURID	7
1.1. Ettevõtluse olemus.....	7
1.2. Ettevõtlust mõjutavad tegurid.....	10
1.2.1. Ettevõtete asutamised ja likvideerimised regioonides	14
1.2.2. Tööhõive ja haridus	18
1.3. Regionaalne areng	19
2. ETTEVÕTLUSE ARENGUTRENDID EESTI REGIOONIDES JA NEID MÕJUTAVAD TEGURID	22
2.1. Uurimistöö andmed ja metoodika	22
2.2. Ettevõtluse areng Eesti regioonides ja seda mõjutavad rahvastiku ja majanduse arengud	25
2.2.1. Ettevõtete arv regioonides	25
2.2.2. Eesti ettevõtete asutamisrežiim.....	32
2.2.3. Sisemajanduse koguprodukt elaniku kohta	33
2.2.3. Tööga hõivatute arv regioonis	35
2.2.4. Regioonide rahvaarv ja rahvastikutihedus	36
2.2.5. Haridustase	39
2.2.6. Brutopalk regioonides.....	40
2.3. Regressioonmudelite koostamise tulemused	41
2.4. Järeldused ja arutelu	46
KOKKUVÕTE	50
KASUTATUD KIRJANDUS	52
LISAD	55
Lisa 1. Lihtlitsents lõputöö salvestamiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ning juhendaja(te) kinnitus lõputöö kaitsmisele lubamise kohta.....	

SISSEJUHATUS

Eestit iseloomustab regionaalselt tasakaalustamata majanduslik ja sotsiaalne areng. Tasakaalustamata majanduslikku ja sotsiaalset arengut iseloomustab majandustegevuse ja rahvastiku suur kontsentreerumine Tallinnasse ja Harjumaale, samas Eesti teiste piirkondade kiire tühjenemine, madalad sissetulekud ning sotsiaalsed probleemid. Eesti Maaülikooli uurijate poolt läbi viidud uuringus on jõutud järeldusele, et enamik töökohti luuakse suurtes linnades, kuid vaatamata sellele on kohalik ettevõtlus ning töökohad kodu lähedal, äärmiselt olulised (Maaelu arengu...2011: 59). Ettevõtlus on oluline tegur, mis näitab piirkonna majanduslikku edukust ja mõjutab selle elanike heaolu. Ettevõtluse areng mõjutab töökohtade olemasolu, sissetulekuid, toodete ja teenuste kättesaadavust. Ettevõtlus, mis kasutab ära piirkonnale eripäraseid ressursse ja võimalusi, aitab oluliselt kaasa selle sotsiaalmajanduslikule arengule. Ettevõtlus loob majanduskasvu. Ettevõtluskeskkonna info on oluline nii riigile, omavalitsusele kui ka piirkonna ettevõtjatele.

Selleks, et leida võimalikke lahendusi, on oluline saada ülevaade, millised on olnud senised trendid; kuidas on erinevate piirkondade arengud erinevad ja mis on piirkondade senised probleemid ja kas erinevad tegurid on neid samamoodi või erinevalt mõjutanud. Sellise informatsiooni omamine on oluline nii riiklikult kui kohaliku omavalitsuse tasemel, et leida võimalusi muutuste mõjutamiseks.

Töö eesmärgiks on selgitada välja viimase kümnendi Eesti erinevate piirkondade ettevõtluse arengutrendid ja kuidas erinevad rahvastiku ja majandusarengud neid mõjutanud on. Käesolevas töös vaadeldakse Eesti regioone NUTS 3 jaotuse alusel. Eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

- 1) teoreetiliste allikate põhjal käsitleda ettevõtluse definitsioone ning uurida ettevõtlust mõjutavaid tegureid;
- 2) anda ülevaade regiooni mõistest, regionaalsest arengust ning seda mõjutavatest teguritest;
- 3) anda varasemate uuringute alusel ülevaade, kuidas erinevad rahvastiku ja majanduslikud arengud mõjutavad ettevõtlust;

- 4) analüüsida Eesti erinevates regioonides ettevõtete arvu, tegevusalasid, ettevõtete sünde ja surmi, majandusnäitajaid ja nende muutust perioodil 2005–2015;
- 5) kasutades regressioonianalüüsi välja selgitada, kuidas on rahvastiku ja majandusnäitajad mõjutanud ettevõtlust regioonides;
- 6) Selgitada välja ettevõtete asutamismäära ja tööhõive muutuse alusel, mis tüüpi ettevõtete asutamisrežiim iseloomustab Eesti erinevaid piirkondi.

Töös kasutatakse sekundaarandmeid, mis pärinevad Eesti Statistikaameti andmebaasist. Analüüsi meetodina kasutatakse sagedus- ja protsendijaotusi, trendianalüüsi ning suhtarve. Ettevõtluse ja rahvastiku majandusarengu seoste uurimiseks kasutatakse töö empiirilises osas ka mitmest regressiooni, millega koostatakse kaks mudelit hindamaks, kuidas regionaalarengu näitajad mõjutavad ettevõtete loomis- ja likvideerimismäära Eesti viies regioonis. Audretsch, Fritsch (2002) ja Fritsch, Kublina (2015) lähenemise alusel analüüsitakse millist tüüpi ettevõtete asutamisrežiim iseloomustab Eesti regioonid.

Magistritöö jaguneb kaheks peatükiks. Esimeses peatükis antakse teoreetiliste allikate põhjal ülevaade ettevõtlusest ning ettevõtlust mõjutavatest teguritest. Varasemate uuringute alusel antakse ülevaade, kuidas erinevad rahvastiku ja majanduslikud arengud mõjutavad ettevõtlust. Teine peatükk annab ülevaate kasutatavast metoodikast ning andmetest. Teises peatükis esitatakse analüüsi tulemused ning töö autori poolt koostatud tabelid ja joonised.

1. ETTEVÕTLUST MÕJUTAVAD TEGURID

1.1. Ettevõtluse olemus

Ettevõtlusel on ühiskonnas väga oluline osa. Ettevõtluse kaudu kasvab riigi majandus ning tõuseb elanike heaolu.

Ettevõtluse esiletoomine eelkõige majandusse puutuva nähtusena langeb 18. sajandisse. Majandusteadusse tõid ettevõtja mõiste Iirimaalt pärit, kuid Prantsusmaal mõjukakas kujunenud Richard Cantillon (1680–1734) ja prantslane Jean Baptiste Say (1767–1832). Cantillon oli esimene, kes tunnustas ettevõtja otsustavat rolli eraomandil baseeruva ühiskonna majanduslikus arengus. Ta arendas välja ühe esimesi ettevõtluse teoreetilisi käsitlusi (Miettinen, Teder 2006: 8).

Ettevõtluse on nähtus, mida on väga erinevalt defineeritud ning mille kohta ei ole ühtset suurt teooriat. Väga paljud erinevad autorid seletavad ettevõtluse mõistet erinevalt. Ettevõtlust saab käsitleda nii protsessina, tegevusena kui ka ressursina.

Cantillon käsitles ettevõtjat kui ühte keskset osalejat majanduses, kes teeb erinevaid majandustehinguid kasu saamise eesmärgil (Hebert, Link 1989: 42).

Seoses tööstusrevolutsiooniga ja uute leiutiste kiire levikuga leidis ettevõtja ja ta isiksus olulist käsitlust 19.sajandil, kus tihti ettevõtja isikut idealiseeriti. Say defineeris ettevõtjat kui isikut, kes paigutab oma tegevusega ressursid ümber madalama produktiivsusega aladelt kõrgema produktiivsuse ja tulususega valdkondadesse (Neck et al. 2017: 13).

20. sajandi üks kuulsamaid ettevõtluse teemat käsitlenud teadlasi J. Schumpeter, kes käsitles ettevõtjat majandusharu kontekstis (Hebert, Link 1989: 43) jõudis veendumusele, et ettevõtja on kogu majandusliku aktiivsuse keskne looja (Miettinen, Teder 2006: 10). Schumpeter toob välja, et majanduslikule arengule aitab kaasa uuenduslike ehk innovaatiliste meetmete rakendamine ning see viib majandussüsteemi edasi. Tema teooria järgi nähtub innovatsioon kui: 1) ettevõtja toob turule uue toote; 2) võetakse kasutusele uus tootmismeetod; 3) sisenetakse uutele turgudele; 4) võetakse kasutusele uus tooraine; 5) kujundatakse ümber mõni tootmisharu (Schumpeter 1934).

Teised teadlased on ettevõtlust defineerinud erinevalt. Ettevõtlus on protsess, mis seisneb uute võimaluste avastamises, võimaluste ära kasutamises, uute toodete või teenuste pakkumiseks (Shane, Venkataraman 2000: 219). Gries ja Naude (2011: 217) rõhutavad, et ühiskonna seisukohast on oluline just positiivsete võimaluste ära kasutamine, sest inividid võivad ka väga initsiatiivikalt ja nutikalt isikliku kasu saamiseks tegutseda mitteproduktiivselt või negatiivselt (näiteks kuritegevus, korruptsioon jne), millel pole positiivset mõju indiviidi või ühiskonna heaolule. Ettevõtlus (ehk tulunduslik tegevus) on määratletav kui igasugune tulu saamisele suunatud majandustegevus (Kuura 2001: 3). Äriseadustiku tähenduses on ettevõtja „füüsiline isik, kes pakub oma nimel tasu eest kaupu või teenuseid ning kellele kaupade müük või teenuste osutamine on püsiv tegevus, ning seaduses sätestatud äriühing“ (Äriseadustik 1995, § 1). Tulumaksuseaduse tähenduses on ettevõtlus isiku iseseisev majandus- või kutsetegevus (sealhulgas ka notari ja kohtutäituri ning vabakutselise loovisiku loometegevus), „mille eesmärgiks on tulu saamine kauba tootmisest, müümisest või vahendamisest, teenuse osutamisest või muust tegevusest, kaasa arvatud loominguine või teaduslik tegevus“ (Tulumaksuseadus 1999, § 14). Lisaks saab ettevõtlust defineerida „kui ressursi, protsessi või olemise vormi, läbi mille üksikisikud kasutavad ära positiivseid võimalusi turul, et luua või kasvatada uusi äriettevõtteid“ (Gries, Naude 2011: 217).

Läbi ajaloo on ettevõtja mänginud väga palju erinevaid rolle. Hebert ja Link on majanduskirjanduse põhjal kokku võtnud mitmed ettevõtjale omistatud rollid ning jaganud need staatilisteks ja dünaamilisteks teooriateks (vt tabel 1).

Tabel 1. Ettevõtjate definitsioonid (autori koostatud Hebert, Link 1989: 41 alusel)

Definitsiooni tüüp	Ettevõtja definitsioon
Staatiline	Rahalise kapitali omaja
	Juht või ülevaataja
	Ettevõtte omanik
	Tootmistegurite kasutaja
Dünaamiline	Inimene, kes võtab ebakindluse tingimustes riske
	Innovaator
	Otsustaja
	Tööstusliider
	Majandusressursside korraldaja ja koordinaator
	Töövõtja
	Hangeldaja, spekulant
	Ressursside erinevate alternatiivsete võimaluste vahel ümber paigutaja

Hebert ja Link on seisukohal, et ainult nendel teooriatel, mis kuuluvad dünaamiliste teooriate valdkonda, on oluline tähendus. Staatilises maailmas ei ole muutusi ega ebakindlust. Staatilises maailmas on ettevõtja passiivne element, kuna tema tegevus on juba kogetud varasemate tehnikate kordamine. Dünaamilises maailmas muutub ettevõtja jõuliseks kujuks (Hebert, Link 1989: 41).

Gries, Naude (2011: 217) kirjeldavad, et tänapäevases ökonoomika alases teaduskirjanduses on kaks peamist lähenemist ettevõtja defineerimisele. Üks tüüpiline lähenemine on käitumispõhine, mis defineerib ja kirjeldab ettevõtjat, selle alusel mida ettevõtja teeb (nt. ettevõtja on see, kes asutab uue ettevõtte). Teine lähenemine on tegevuspõhine või ajalooline lähenemine, mis defineerib ettevõtjat juba eksisteerivate kategooriate alusel. Nagu füüsilisest isikust ettevõtja või ettevõtte omanik olemine (Casson 2003 ref Gries, Naude 2011: 217).

Dünaamilised lähenemised rõhutavad ettevõtjat kui loojat, uuenduste ja innovatsioonide tegijat. Miettinen, Teder (2006: 12) rõhutavad, et ettevõtjad ületavad piire – ja teised võib-olla järgnevad neile. Ettevõtjad, kes rakendavad uusi innovaatilisi ideid, kutsuvad

majanduses esile olulisi muudatusi, mis omakorda toovad kaasa nähtuse, mida Schumpeter nimetas loovaks hävituseks (creative destruction). Kapitalism läbi keerukamate tehnoloogiate kasutuselevõtu, loob heaolu ja eeldused kõrgema tootlikkuse saavutamiseks. See protsess nõuab, et vana tuleb hävitada, enne kui uus saab koha sisse võtta. Protsessi käigus paljud võidavad, kuid vähemalt lühiajaliselt on ka palju kaotajaid, sest kõrvale heidetakse liigsed tehased, vahel terved majandussektorid, ka vananenud oskustega inimesed. Ohtu võivad sattuda traditsioonilised ühiskondlikud väärtused, uskumused ja institutsioonid. Seega viib üldjoontes positiivne majanduslik areng samas ka teatud kriisini (Miettinen, Teder 2006: 12). Schumpeteri arvates on dünaamilised ettevõtjad haruldased ning ettevõtluse puudumist võiks pidada oluliseks takistuseks majanduse arengu juures (Fritsch 2011: 59).

1980ndate keskpaigas suurenes oluliselt huvi ettevõtluse vastu nii akadeemilises kirjanduses kui ühiskondlikul tasandil. Ettevõtlust peeti üha enam tähtsaks tööriistaks majanduskasvu ja üldise majanduse innovatsiooni juures. See valdkond on mitmete poliitiliste küsimuste keskmes, mis on seotud teaduse, tehnoloogia, jätkusuutlikkuse, inimkapitali, tööhõive ja piirkondliku konkurentsivõimega (Acs jt 2008: 265). Kogu ettevõtluse huvi taustal suurenes ka huvi selle vastu, mis tegurid ja kuidas ettevõtlust mõjutavad.

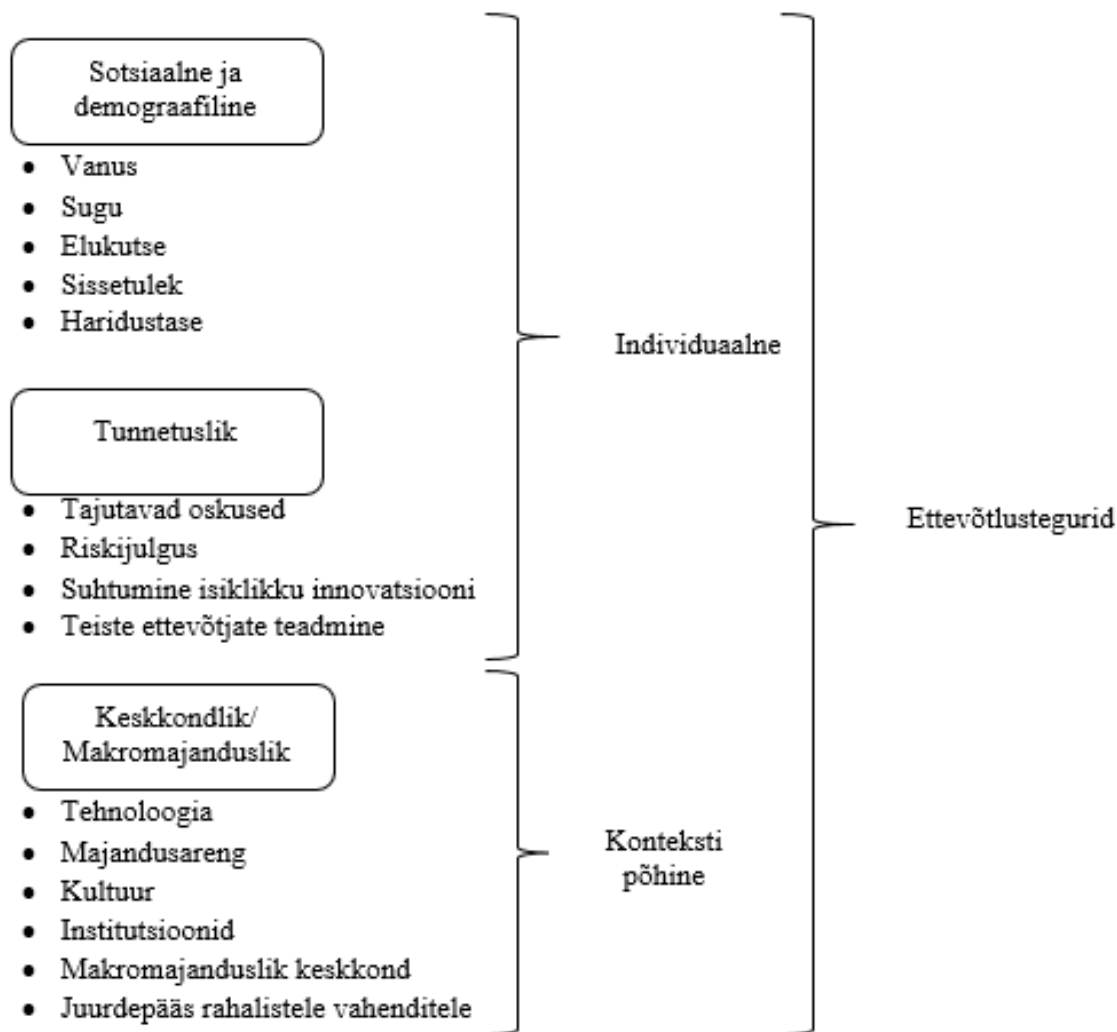
Olenemata sellest kuidas ettevõtlust defineerida või seletada on ettevõtluse ülesanne ühiskonnas ühesugune. Ettevõtlus peab majandust elavdama ja arendama, looma uusi töökohti ning kasutama ära regionaalselt piirkondlike eripärasid. Seeläbi tugevdama regioonide konkurentsivõimet ning suurendama kogukonna heaolu.

1.2. Ettevõtlust mõjutavad tegurid

Acs jt (2008: 266) toovad välja, et viimastel aastatel on erinevate andmeallikate alusel tehtud uuringute empiirilised tulemused ettevõtluse ja selle dünaamika kohta andnud erisuguseid tulemusi. Erinevad on tulemused kas ja mis suunaline mõju on ettevõtluse ning töötuse, vaesuse, maksustamise ja regulatsioonide vahel. Vastuolulisi tulemusi võivad põhjustada nii riikide vahelised erinevused kui ka väga erinevad andmed, mille alusel ettevõtlust mõõdetakse (Acs jt 2008: 266). Sellest tulenevalt on ka jätkuv huvi regionaal- ja ettevõtlusökonoomikas nende seoste vastu. Erisuguste tulemuste alusel ei ole kujunenud ühtset teooriat ning tulemused näitavad vajadust selle teema uurimise jätkamiseks, et

selgitada, kuidas regionaalsed või riiklikud eripärad mõjutavad erinevates piirkondades neid seoseid ja miks mõjutavad.

Ökonoomika alases kirjanduses jagatakse ettevõtlust mõjutavad tegurid tüüpiliselt indiviidi iseloomustavateks ja keskkondlikeks teguriteks. Indiviidi iseloomustavad üldiselt isiku põhised tegurid, mille mõjutamisel ei ole väliskeskkonnal mõjutamise võimalusi. Keskkondlike teguritena käsitletakse aga tegureid, mille mõjutamine ei sõltu ühest indiviidist. Arenius ja Minniti (2005: 234–236) on jaganud ettevõtlust mõjutavad tegurid omakorda individuaalseteks ja konteksti põhisteks. Individuaalsed jagunevad veel omakorda sotsiaalseteks ja demograafilisteks (sugu, vanus, haridus ja haridustase) ning indiviidi subjektiivsel tajul põhinevateks arvamusteks, tõekspidamisteks. Need tegurid on kokku koondatud joonisele 1 (Figueiredo, Brochado 2015: 183–184).

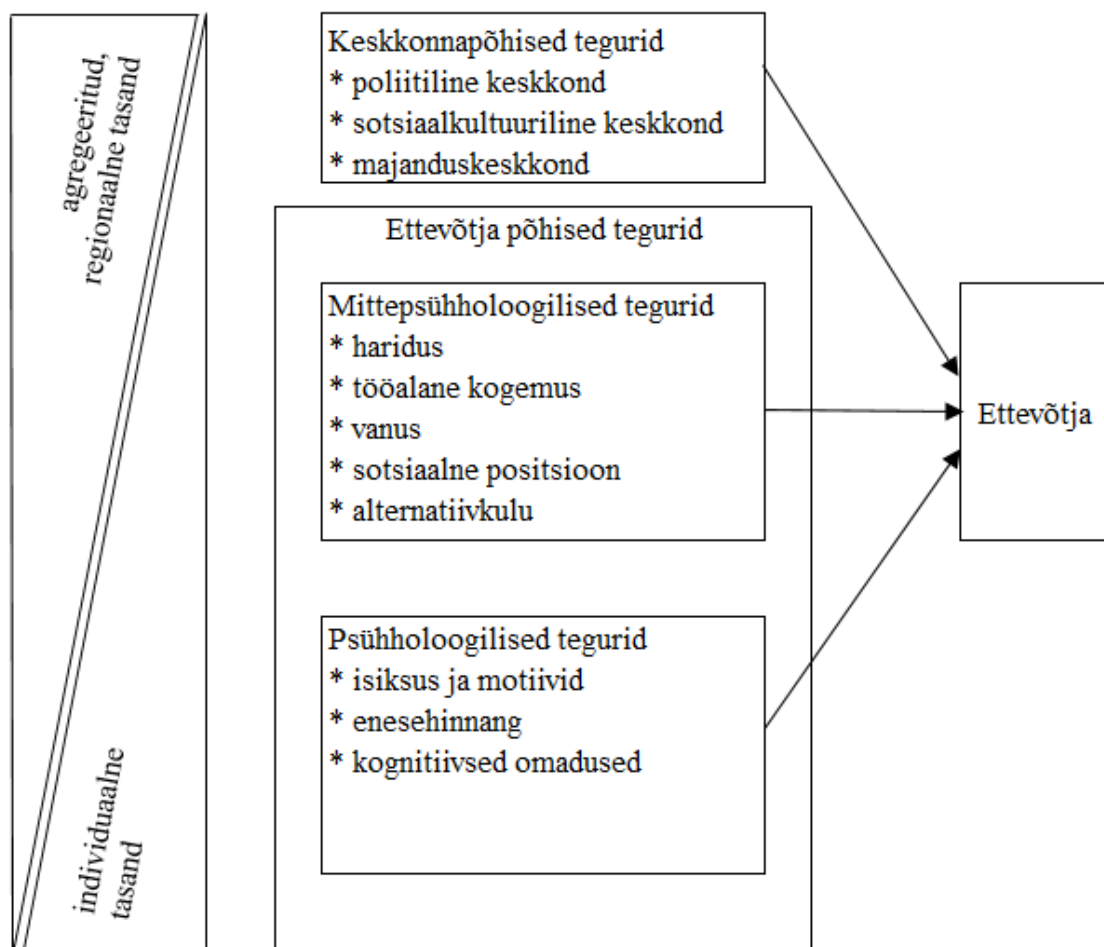

Joonis 1. ettevõtlust mõjutavad individuaalsed ja keskkondlikud tegurid (autori koostatud Figueiredo ja Brochado 2005: 184, Areniuse ja Minniti 2005: 234–236 alusel)

Arenius ja Minniti (2005: 234–235) järgi põhinevad sotsiaalsed ja demograafilised näitajad objektiivsetel sotsiaaldemograafilistel karakteristikutel (isiku sugu, vanus, haridus). Samas indiviidi tajus, isiksuseomadused, tema tõekspidamised, sealhulgas ettevõtluse kohta, on subjektiivsed ning ei pruugi olla üldse reaalsusega seotud. Tajus põhised tegurid on näiteks indiviidi arvamus oma oskuste kohta, sealhulgas enesekindlus ja eneseusk enda oskustesse. Riskijulgus, mis on seotud ka ebaõnnestumise hirmuga, või suhtumine uuendustesse ja ettevõtlikkusse. Samuti teise ettevõtja tundmine, kes on tihti eeskujuks ja kes tüüpiliselt soovivad ettevõtjaks hakkamist. Individuaalsete tegurite kõrval mõjutavad ettevõtlusega tegelema hakkamist keskkondlikud tegurid. Arenius ja Minniti (2005: 236) käsitlevad

peamiste keskkondlike teguritena tehnoloogiat, majandusarengut, kultuuri, institutsioone, makromajanduslikku keskkonda, finantsressurssidele ligipääsu jms (Arenius, Minniti 2005 ref Figueiredo, Brochado 2015: 183–184).

Areniuse ja Minnitiga (2005) samu tegureid käsitleb ka Mrożewski (2014), kuid tema jaotab samad tegurid teistel alustel (vt joonis 2).

Joonis 2. ettevõtlust mõjutavad keskkondlikud tegurid (autori koostatud Shane 2003, Mrożewski 2014: 60–80 alusel)

Mrożewski (2014) käsitleb tegureid, mis Areniusel ja Minnitil (2005) olid seotud individuaalse tajuga psühholoogiliste teguritena. Mrożewski (2014: 62) jaotab keskkondlikud tegurid eraldi kolme peamisse gruppi. Majanduskeskkonda kuuluvad tegurid nagu maksusüsteem, töötus, majanduskasv ja muud sarnased tunnused. Poliitilise keskkonna

alla kuuluvad seadusandlus, regulatsioonid ja omandiõigus. Neid tunnuseid analüüsitakse tavaliselt riikide üleste või piirkondade vaheliste uuringute abil. Sotsiaalkultuuriliste tegurite hulka jaotab Mrożewski (2014: 62) väärtused, normid ja muud sarnased faktorid (Mrożewski 2014: 62).

Varasemad uuringud on näidanud, et ettevõtlusega alustamise puhul on sugu oluline mõjutaja, sest meeste osakaal on ettevõtjate hulgas kõrgem (Figueiredo, Brochado 2015: 183). Sotsiaaldemograafiliste näitajate puhul on uuringud näidanud, et tüüpiliselt alustatakse ettevõtlusega nooremas eas ning vanuse kasvades ettevõtlusega alustamise tõenäosus väheneb (Arenius, Minniti 2005: 236). Seega võib ka regionaalsel tasandil rahvastiku keskmine vanus mõjutada oluliselt ettevõtete asutamist.

Ettevõtlust mõjutavad nii majanduslikud, poliitilised, tehnoloogilised, sotsiaalsed kui ka juriidilised tegurid. Rahvastikuga seotud tegurid nagu rahvaarv, asustustihedus, haridustase on ettevõtlusega väga tugevalt seotud.

1.2.1. Ettevõtete asutamised ja likvideerimised regioonides

Mitmed teadlased on huvi tundnud, kuidas iseloomustada ja tüpologiseerida ettevõtete asutamisi regioonides ning kuidas need on seotud muude ettevõtlust ja kohaliku regiooni majandust iseloomustavate näitajatega. Üheks selliseks uuringuks oli Brixy ja Grotzi (2007) analüüs, mis põhines 2007. a Saksamaal läbiviidud uuringul. Nende huviks oli, et kuidas on seotud ettevõtete asutamisaktiivsus ja ettevõtete ellujäämine piirkondades (Brixy, Grotz 2007: 296).

Mida rohkem ettevõtteid asutatakse, seda suurem on tõenäosus, et mõnel neist on head tuleviku väljavaated ja nad panustavad oluliselt selle piirkonna jõukuse kasvu kus nad asuvad. Samuti suurendavad uued ettevõtted konkurentsi, mis aga pikemas perspektiivis viib efektiivsuse suurenemisele, sest ettevõtted, kes ei suuda konkureerida, lahkuvad turult. Ettevõtete ellujäämise mõju regioonis on keerulisem hinnata. Uuringute tulemusena on jõutud järeldusele, et kõrge uute ettevõtete sünnimäär võib olla nõrga majanduse tunnuseks, kus konkurents on nõrk. See viib paradoksini: kohaliku majanduspoliitika huvi on, et noored ettevõtted säiliks, toetada nende tööhõive kasvu. Laiemas plaanis ei pruugi see strateegia edukas olla. Samale tulemusele on jõudnud ka Lane ja Schary (1991), kes väidavad, et kõrge

ettevõtete likvideerimise määr võib olla tervisliku majanduse tulemus (Brixy, Grotz 2007: 296).

Brixy ja Grotz (2007) analüüsivad sünni- ja surmamäära vahelisi seoseid 2007. aastal Saksamaal läbi viidud uuringus. Analüüsi tulemusena luuakse maatriks, kus on välja toodud neli regiooni tüüpi. Läbi viidud uuringu tulemus kinnitab varasemate uuringute tulemust, et kasvaval tööhõivel on positiivne mõju uute ettevõtete loomisele ja nende ellujäämisele (vt Tabel 2). Välja tuuakse, et piirkondades kus tööhõive väheneb, väheneb ka uute ettevõtete asutamise aktiivsus ning nende tõenäosus ellu jääda on madalam (Brixy, Grotz 2007: 309).

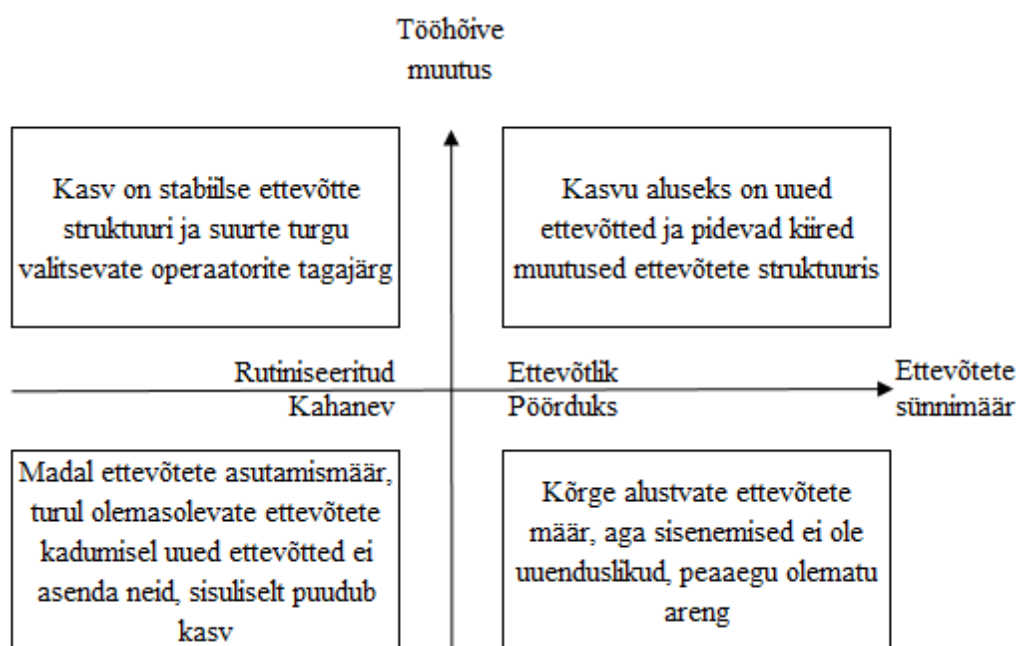
Tabel 2. Regionaalne ettevõtete asutamis- ja ellujäämisrežiim, (Allikas: Brixy, Grotz 2007: 296)

Erinevad piirkondlikud asutamisrežiimid		
Sisenemine	Ellujäämine	
	Kõrge	Madal
Kõrge	"Kasvav varu"	"Pöördüks"
Madal	"Madal ringlus"	"Vähenev varu"

Brixy ja Grotz (2007: 296–297) jagasid piirkonnad ettevõtete asutamismäär ja nende ellujäämismäär alusel neljaks tüübiks. Majanduslikult edukaks peetakse piirkondi, mida iseloomustab keskmisest kõrgem ettevõtete asutamismäär. „Kasvav varu“ iseloomustab regiooni, kus lisaks keskmisest kõrgemale ettevõtete asutamismäärale on kõrge ka ellujäämismäär, mis viitab kasvavale nõudlusele ja uutele ettevõtetele sobilike nišside olemasolule, mistõttu neid ei suruta turult välja. „Pöördüks“ iseloomustab piirkondi, kus ettevõtete asutamiste arv on kõrge, aga nende ellujäämine väike ja seetõttu toimub pidev ettevõtete asutamiste ja likvideerimiste ringlus. Ettevõtete madal asutamiste määr näitab, et kohaliku majanduse potentsiaal uuenemiseks on nõrk – „Madal ringlus“ iseloomustab regioone, kus ettevõtteid asutatakse vähe, aga nende ellujäämismäär on kõrge, mis viitab, et olemasolevate ettevõtete poolne konkurents on madal, efektiivsuse puudujääkidele ja ebapiisavale turuarengule. Regioone, kus asutamiste määr on madal ja ellujäämine on madal („Vähenev varu“) peetakse üldiselt kõige halvemas olukorras olevaks (Brixy, Grotz 2007: 296–297).

Uute ettevõtete asutamise juures on väga oluline mõju teadus- ja arendustegevusel. Samas on mõlemad muutujad Saksamaal läbi viidud uuringu põhjal suure negatiivse mõjuga ellujäämismäärade suhtes. Seda selgitab nii teadus- kui arendustegevuste koondumine suurematesse keskustesse. Suuremates linnades on ka ettevõtete konkurents suurem kui maapiirkondades (Brixy, Grotz 2007: 309).

Audretsch ja Fritsch (2002) on teinud sarnase mudeli, kuid nende huviks oli ettevõtete asutamismäär ja tööhõive määr vaheline seos. Piirkondi, kus ettevõtete asutamismäärad on kõrged ja samas tööhõive kasv on kõrge, saab nimetada „ettevõtliku“ kasvuga regioonideks. „Pöördukse“ regioonide, mida iseloomustavad suhteliselt madal kasvumäär, aga samal ajal keskmisest kõrgem ettevõtete sünnimäär, iseloomustavad valdavalt mitte innovatiivsete uute ettevõtete sisenemised. Kuigi alustavate ettevõtete arv on suur, pakuvad nad peamiselt samu tooteid ning kasutavad samu tehnoloogiaid kui turgu valitsevad ettevõtted. Ettevõtlikele regioonidele, kus majanduskasv on tingitud uute ettevõtete kindlast alustamisest ja kiiresti muutuvast ettevõtete struktuurist, on kontrastiks „rutiniseeritud režiimiga“ –regioonid kus keskmisest suurem hõive kasv kaasneb stabiilsete, suurte, turgu valitsevate ettevõtjatega (vt Joonis 3). Nendes piirkondades on uute ettevõtete roll väike ja juhul, kui nad sisenevad turule, on nende ellujäämistõenäosus üldjuhul väike (Audretsch, Fritsch 2002: 115). Regioonide puhul, mida iseloomustavad madal ettevõtete asutamismäär ning keskmisest madalam kasv, on tegemist kahanevate regioonidega, kus uute ettevõtete arv ja kvaliteet ei ole piisav, et tagada uusi töökohti või sissetulekuid, mis kaovad seoses olemasolevate ettevõtete likvideerimisega (Fritsch, Kublina 2015: 4).

Joonis 3. Regionaalse kasvu režiim ja selle karakteristikud (Allikas: Fritsch ja Kublina 2015: 4)

Kuigi regioonide kasvurežiimid on suhteliselt stabiilsed, võivad need aja jooksul muutuda. Näiteks on leitud, et selleks, et regioon saaks saavutada ettevõtliku režiimi, peab eelnevalt läbima ka ajutise iseloomuga „pöördukse“ režiimi. Piirkondadel on suurem tõenäosus liikuda „ettevõtlik“ ja „pöördukse“ tüüpi režiimi vahel ning „kahaneva“ ning „rutiniseeritud“ tüübi vahel, kui „rutiniseeritud“ tüübist „ettevõtlikku“ või „vähenevst“ „pöördukse“ tüüpi (Fritsch, Kublina 2015: 26).

Johannissoni (1993) käsitle järgi on kontekstuaalsed faktorid olulised ettevõtluse ruumiliste variatsioonide jaoks. Ta pakub välja neli erinevat raamistikku mis aitavad modelleerida regionaalseid kontekstuaalseid variatsioone, sõltuvalt sellest, milliseid toetusstrateegiad on asjakohased. „Turumudel“ rõhutab nõudluse tähtsust kui ettevõtjatele võimaluste loojat. „Ressursimudel“ rõhutab eri liiki ressursside vajadust (nt füüsiline, finantsiline, inimene ja sotsiaalkultuuriline) mida kasutavad isiklikud võrgud. Kolmas, „keskkonnamudel“ rõhutab ärikliima rolli ettevõtluse jaoks, seda nii füüsilises kui ka sotsiaalses mõttes. Soodne ärikliima stimuleerib ideede ja kogemuste vahetamist. Neljas „karjäärimudel“ arvestab oluliste muutustega isiklikus karjääris kui vahetatakse palgatöö enese tööandja vastu. Muutus sotsiaal-majanduslikus staatuses saab tavaliselt alguse töuke-

ja tõmbetegurite kombinatsioonist. Johannisson rõhutab ka seda, et mudelitel on puuduseid ja need ei ole üksteist välistavad. Sellegipoolest loovad mudelid teoreetiliselt põhjendatud raamistiku, mis aitab modelleerimisel kasutatud sõltumatute muutujate süstematiseerimisel ja tulemuste tõlgendamisel (Johannisson 1993 ref Brixy, Grotz 2007: 295).

1.2.2. Tööhõive ja haridus

Eesti ettevõtluse kasvustrateegia üks eesmärkidest on suurendada tööhõivet. Selleks nähakse võimalust ettevõtete tootlikkuse suurendamisele kaasa aitamises. Tootlikkuse suurenedes ning uute arenguvõimaluste leidmise korral kõrvalmõjuna kasvab ka tööhõive piirkonnas (Eesti ettevõtluse...2013: 3). Kõrge töötuse tase piirkonnas takistab majanduskasvu ning ei loo uut väärtust.

Tööhõive seost ettevõtluse arenguga on oma uuringus käsitlenud Fritsch (2011). On leitud, et ühe võimaliku näitajana, millega mõõta uute ettevõtete arengut, on võimalus arvestada, kui palju töötajaid uuel ettevõttel on. Uued ettevõtted peavad konkurentsivõimeliselt püsima, mis tähendab erinevaid võimalusi, mis võimaldavad neil turul konkurentsivõimeliselt olla ning suurendada tööhõivet (Fritsch 2011: 63, 64). Uute ettevõtete tööhõive suurendamise võimalused on märkimisväärselt erinevad, sõltuvalt sellest, millises sektoris ettevõtete tegevust alustab (Van Stel, Suddle 2008: 32).

Uute ettevõtete seos regiooni majandusliku arenguga on keeruline. Kui uus ettevõtte siseneb turule, siis võib tal olla nii otsene kui ka mitteotsene mõju majanduslikule arengule. Otsene ja vahetu mõju on seotud uute töökohtade loomisega. Kaudsed mõjud ilmnevad alles mõne aja pärast, peale ettevõtte tegutsemist (Fritsch, Mueller 2004). Van Stel ja Suddle oma 2008. aastal läbi viidud uuringuga Madalmaades on jõudnud järeldusele, et uute ettevõtete maksimaalne mõju regionaalsele ettevõtlusele avaldub alles 6 aastat peale tegutsemise alustamist. Nende uuring näitab ka, et uute ettevõtete alustamisel on üldisele tööhõivele positiivne mõju. Lisaks toovad nad välja, et uute ettevõtete mõju tööhõivele on kõige suurem tootmisettevõtete sektoris ning suurema linnastumise tasemega piirkondades (Van Stel, Suddle 2008: 32).

Mitmed varasemad uuringud on täheldanud hariduse positiivset mõju majanduskasvule. Selle seose on leidnud Barro (1991), Barro ja Sala-i-Martin (1992, 1995) ja veel väga paljud

teised on jõudnud samale järeldusele. Peamine selgitus sellele on inimkapitali teooria. Haritud töötajatel on kõrgem inimkapital ja seega suurem tootlikkus. Seega riikides, kus on rohkem haritud töötajaid, on tootlikkus suurem. Uurijad on püüdnud nende uuringut tulemusi mõõdetavate tulemustega väljendada (Caselli 2005), mille tulemusena on leitud, et inimkapitali erinevus selgitab kõige rohkem 40% toodangu erinevusest töötaja kohta erinevates riikides. Väidetakse, et haridusel on peale inimkapitali kaudne mõju ka majanduskasvule, kuna haritud töötajad on vajalikud tööstustele ja mehhaniseerimiseks. Juba tööstusrevolutsioon 19.sajandil lõi järjepidevalt kestvad ootused haritud inimeste järgi. Vajadus opereerida masinatega ning neid hooldada nõudis teatud oskusi (Zeira 2009: 602).

1.3. Regionaalne areng

Asustus- või haldusüksustest koosnev kohaliku või regionaalse ulatusega funktsionaalsel või sarnasuslikul alusel piiritletud territooriumi, mille täpsem ulatus sõltub piiritlemise aluseks olevatest konkreetsetest tunnustest, nimetatakse piirkonnaks. Piirkonnaga samastub termin regioon, mida kasutatakse sagedamini suurema ja terviklikuma piirkonna kontekstis (Eesti Regionaal... 2013: 5). Regionaalse arengu teooria arutleb regioonide tuleviku üle. Teooria peamised uurimisküsimused pöörlevad selle ümber, miks mõned regioonid on vaesed, aga teised jõukad? Küsimus on nii teoreetiline kui praktiline: on vaja aru saada mis teeb mõned regioonid jõukaks ning mida vajavad ja saavad ära teha vähem soodsas olukorras olevad regioonid, et olla tulevikus edukad (Eversole 2017: 1).

Regionaalse arengu teooria tugineb tugeval teoreetilisel väitel: rahvusliku jõukuse juured ei asu mitte riigi, vaid rohkem lokaliseeritud piirkondade tasandil. See on nii, kuna regioon on skaala, milles inimesed ja organisatsioonid suhtlevad omavahel kohalikes majandussüsteemides, võttes oma majandustegevuses kasutusele konkreetset füüsilised, kultuurilised ja sotsiaalsed ressursid (Eversole 2017: 2). Seega mõjutavad regionaalset arengut kõik need ressursid, mida kasutatakse piirkonna regionaalseks arenguks.

Siseministeriumi poolt 2013. aastal koostatud Eesti Regionaalarengu strateegia andmetel on Eestis sotsiaalmajandusliku arengu olukorras võrdlemisi suured riigisisised piirkondade vahelised erinevused, eriti Eesti väiksust arvestades (Eesti Regionaal... 2013: 10).

Vaatamata olulistele riikidevahelistele erinevustele on võimalik esile tuua mõningad üldised eesmärgid, mis ühendavad praktiseerivat ettevõtluspoliitikat üldise majanduspoliitika poolt moodustavas kontekstis. Need peamised eesmärgid on tööhõive suurendamine, majanduskasvu edendamine, konkurentsivõime parandamine, piirkondlik/ struktuurne areng (Miettinen, Teder 2006: 108). Tulenevalt eeltoodust võib ettevõtluspoliitikat nimetada üheks majanduspoliitika osaks.

Praegune Eesti ettevõtluspoliitika on suunatud regionaalsele ettevõtluse soodustamisele. Riigi regionaalarengu strateegia näeb ette soodustada regionaalset omanäolisust. Koostöös avaliku võimuga kujundada piirkondade spetsialiseerumist kindlatele piirkonnale omastele tegevusvaldkondadele. Oluline on ära kasutada piirkonnas omanäoliste ressursside olemasolu (Eesti Regionaal... 2013: 21). Kui hästi seda on osatud teha, selle kohta ülevaade puudub. 2013. aastal koostatud Eesti ettevõtluse kasvustrateegia aastateks 2014–2020 näeb pigem ette olemasolevate ettevõtete konkurentsivõime tõstmist ja tootlikkuse parandamist kui uute ettevõtete loomist.

Ettevõtluse arengu juures on oluline murekoht inimressurss, täpsemalt töötajate teadmised ja oskused. Võtmeküsimus on hariduse sisu vastavus tööturul nõutavale (Eesti Ettevõtluse...2013: 5). Magistritöö jaoks kogutud andmetest nähtub, et kolmanda taseme haridusega elanike osakaal kogu tööealisest elanikkonnast on pidevalt kasvanud.

Inglismaa valitsus oli üks esimesi Euroopa Liidus, kes seadis majanduspoliitika keskmesse konkurentsivõime. Cambridge ülikoolis koostatud raport võtab kokku olulisemad ressursid, mis on vajalikud regiooni konkurentsivõime saavutamiseks. Näitajad valiti eeldusel, et neil on tugev suhe konkurentsivõimega ja nad on tootlikkuse peamised tegurid. Näitajad on koondatud viide gruppi: investeeringud, innovatsioon, oskused, ettevõtlus ja konkurentsivõimelised turud (vt tabel 3) (Martin 2005: 2–23).

Tabel 3. Piirkonna konkurentsivõimet mõjutavad tegurid (autori koostatud Martin 2005: 2–23 põhjal)

Infrastruktuur ja ligipääsetavus	Inimressurss	Produktiivne keskkond
<ul style="list-style-type: none"> • Põhiinfrastruktuur <ul style="list-style-type: none"> • sõidutee • raudtee • õhutee • Tehnoloogiline infrastruktuur <ul style="list-style-type: none"> • infotehnoloogia • telekommunikatsioon • internet 	<ul style="list-style-type: none"> • Tööjõu omadused <ul style="list-style-type: none"> • tootlikkus • paindlikkus • Juhtimisoskus <ul style="list-style-type: none"> • rahvusvahelise • professionaalsuse tase • efektiivsuse tase • Kõrge kvalifikatsiooniga töötajad <ul style="list-style-type: none"> • teadlased ja insenerid • sümboolika analüütikud • Koolihariduse kõrge osatähtsus <ul style="list-style-type: none"> • kõrgharidus • kutseharidus • Hariduslik infrastruktuur 	<ul style="list-style-type: none"> • Ettevõtluskultuur <ul style="list-style-type: none"> • madalad takistused ettevõtlusega alustamiseks • riski võtmist soodustav kultuur • Rahvusvahelistumine <ul style="list-style-type: none"> • eksport/ ülemaailmne müük • investeeringud • ärikultuur • Tehnoloogia <ul style="list-style-type: none"> • rakendus • juhtimine • Innovatsioon <ul style="list-style-type: none"> • patendid • teadus ja arendustegevuse tase • uurimisinstituudid ja ülikoolid • ettevõtete vahelised sidemed ja teadusuuringud • Kapitali kättesaadavus • Konkurentsi olemus • Valdkondlik tasakaal

Martin (2005) järgi kujundab piirkonna konkurentsivõimet infrastruktuur. On väga oluline, kas piirkonnas on olemas teed ja infotehnoloogilised lahendused. Sellele järgneb vajaliku kvalifikatsiooniga tööjõu olemasolu piirkonnas. Eelnevate tingimuste olemasolul saab määravaks ettevõtluskultuur. Kui keeruline või lihtne on piirkonnas ettevõtlusega alustada ning milline on valdkondlik konkurents piirkonnas (Martin 2005: 2–23).

2. ETTEVÕTLUSE ARENGUTRENDID EESTI REGIOONIDES JA NEID MÕJUTAVAD TEGURID

2.1. Uurimistöö andmed ja metoodika

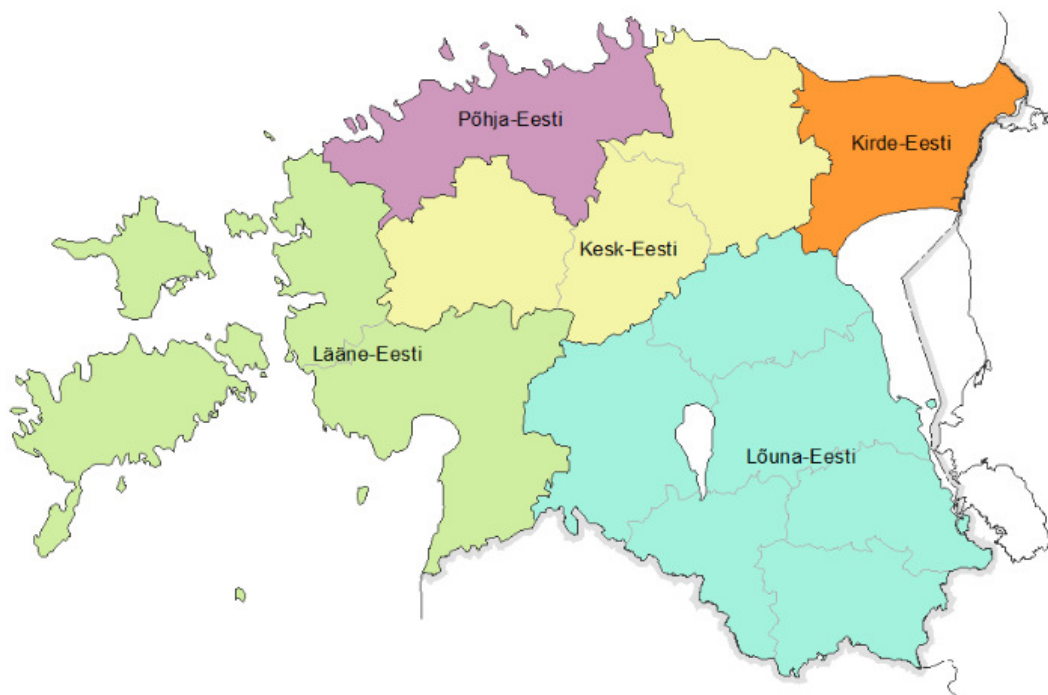
Magistritöös uuritakse erinevate rahvastiku ja majandusarengute mõju viimasel kümnendil Eesti erinevate piirkondade ettevõtluse arengutrendidele.

Uurimustöös kasutatakse kvantitatiivset analüüsi ja sekundaarandmeid. Magistritööks vajalikud andmed pärinevad Eesti Statistikaameti andmebaasist aastate 2005–2015 kohta. Perioodi valik on tingitud sellest, et oleks piisavalt pika perioodi andmed, millele tuginedes järeldusi teha. Andmete päritolu võib hinnata usaldusväärseks kuna Eesti Statistikaamet on asutus kes on spetsialiseerunud statistiliste andmete kogumisele.

Magistritöös analüüsitakse erinevate sotsiaalmajanduslike tegurite näitajate muutusi perioodil 2005–2015 Eesti erinevates regioonides ning nende näitajate mõju ettevõtluse arengule.

Andmete analüüsimisel kasutatakse Euroopa Liidu ühist piirkondlike üksuste klassifikaatorit NUTS (*Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques*), täpsemalt selle jaotust NUTS 3, mis koondab maakonnad gruppideks (NUTS 2016). Jaotus sisaldab regioonis mitut maakonda, mis võimaldab saada terviklikuma pildi kui üksikute maakondade andmeid analüüsides. Eesti maakondade jaotumine regioonidesse on toodud joonisel 4.

NUTS 3 klassifikaatorit kasutatakse analüüsil kuna riigi tasandist madalamale regionaalsele tasandile minnes saab riigisiseseid eripärasid paremini analüüsida. NUTS 3 tasandit on Eestis vähem analüüsitud kui maakondade tasandil tehtud võrdlusi.

Joonis 4. NUTS 3 taseme piirkonnad Eestis (Allikas Statistikaamet)

Kogutud andmete analüüsimisel kasutatakse meetoditena sagedusanalüüsi, protsentjaotuseid ning trendianalüüsi. Sotsiaalmajandsulike näitajate mõju uurimiseks ettevõtetele kasutatakse regressioonanalüüsi. Regressioonanalüüs võimaldab kindlaks teha mitme sõltumatu muutuja mõju ühele sõltuvale muutujale (vt tabel 4). Analüüsi eesmärk on luua mudel, mis annaks võimalikult täpse sõltuva muutuja väärtuse kohta juhul, kui sõltumatute muutujate väärtused on teada (Lagerspetz, 2017: 248). Lisaks on kasutatud risttabelleid ja hii-ruut testi hindamaks tegevusalade erinevust regioonides. Hii-ruut testi puhul vaadatakse kahe tunnuse tegelikku ühist jaotust ning võrreldakse seda jaotusega sellises olukorras, kus kahe tunnuse vahel seost poleks (Rootalu, 2014). Hii-ruut testi analüüs viiakse läbi MS *Excel* funktsiooniga *CHISQ.TEST*.

Tabel 4. Regressioonanalüüsis vaadeldavad tegurid (autori koostatud)

Sõltuv muutuja	Definitsioon
Ettevõtete sünnimäär	Ettevõtete asutamiste arv 1000 tööealise kohta
Ettevõtete likvideerimismäär	Ettevõtete likvideerimiste arv 1000 tööealise kohta
Sõltumatud muutujad	
Tertsiaarsektori ettevõtete osakaal	Teenindussektori ettevõtete osakaal kõigist majanduslikult aktiivsetest ettevõtetest, %
Tööga hõivatute arv	Keskmine tööga hõivatute arv majanduslikult aktiivse ettevõtte kohta
Brutopalk	Töötaja keskmine brutopalk kuus, eur
SKP elaniku kohta	Aastane sisemajanduse koguprodukt regioonis elaniku kohta, eur
Asustustihedus	Elanike arv ühe km ² koha
Haridus	Kolmanda taseme haridusega elanikkonna osakaal tööealiste hulgas, %

Ettevõtluse arengu näitajatenä kasutatakse regressioonanalüüsis ettevõtete asutamise- ja likvideerimismäära. Neid näitajaid kasutatakse sõltuvate muutujatena. Mudelites kasutatakse sõltumatute muutujatena regioonis keskmist kuupalka, SKP-d elaniku kohta, hõivatute arvu majanduslikult aktiivse ettevõtte kohta, rahvastiku tihedust, haridustaset, ettevõtete tegevusalade näitajaid.

Tulemused esitatakse absoluutarvude, suhtarvude või statistiliste keskmiste kujul tekstina, tabelitena, graafikutena.

Analüüsi läbiviimiseks püstitati järgmised hüpoteesid:

- 1) Põhja-Eesti regioon eristub kõikidest teistest Eesti regioonidest oluliselt ettevõtete arvu juurdekasvult;
- 2) Eesti viis regiooni erinevad oluliselt ettevõtete tegevusalade poolest;
- 3) teenindussektori suurem osakaal regioonis prognoosib kõrgemat ettevõtete asutamismäära;
- 4) väiksem hõivatute arv ettevõtte kohta prognoosib suuremat ettevõtete asutamismäära;

- 5) SKP kasvul on positiivne mõju ettevõtete asutamisele;
- 6) rahvastikumuutusel on oluline mõju ettevõtete asutamistele ja likvideerimistele regioonides;
- 7) sissetulekute kasv regioonis omab positiivset mõju uute ettevõtete asutamisele ja likvideerimistele;
- 8) kõrgema haridustasemega rahvastiku osakaalul on positiivne mõju ettevõtete loomisele;
- 9) regioonide sotsiaalmajanduslike arengu näitajatel on samasugune mõju ettevõtete asutamismääradele ja likvideerimismääradele.

Andmete töötlemiseks regressioonmudeli koostamiseks kasutati programmi *MS Excel*.

2.2. Ettevõtluse areng Eesti regioonides ja seda mõjutavad rahvastiku ja majanduse arengud

2.2.1. Ettevõtete arv regioonides

Alljärgnevalt kirjeldatakse Eesti Statistikaameti statistilisse profiili kantud ehk majanduslikult aktiivseid ettevõtteid piirkondade ning tegevuse liigi järgi sektorite kaupa.

Eesti statistikaameti statistilisse profiili kuulus 2005. aastal 65 362 ja 2015. aastal 117 398 ettevõtet (vt tabel 5). Ettevõtete arv on vahepealsetel aastatel suurenenud 80% võrra. Väga suur osa ettevõtetest tegutseb tertsiaar ehk teenindussektoris - 2005 – 76% ja 2015 – 79% kõigist majanduslikult aktiivsetest ettevõtetest. Ehk saab järeldada, et Eesti kuulub tüüpiliste arenenud majandusega riikide hulka, kus peamine ettevõtete juurdekasv toimub teenindusettevõtete arvelt. Kõige suurem hulk ettevõtteid on 2015. aastal lisandunud sekundaarsektoris, 106% võrra rohkem kui oli 2005. aastal, aga samas vaatamata kiirele juurdekasvule moodustavad nad kõikidest ettevõtetest ikkagi väikseima osa (9,6% 2015. a). 2005. aastal oli primaarsektoris tegutsevate ettevõtete hulk peaaegu kaks korda suurem kui sekundaarsektori ettevõtete arv. Aastaks 2015. on vahe 1400 ettevõtet. See näitab, et kõige vähem ettevõtteid on lisandunud primaarsektoris, 2015. aastal võrreldes 2005. aastaga 23%.

Kõige suurem hulk majanduslikult aktiivseid ettevõtteid asub Põhja-Eestis, moodustades 2015. aastal 54% kogu Eesti majanduslikult aktiivsetest ettevõtetest.

Primaarsektori ettevõtted asuvad enamasti Lõuna-Eestis, 2005. aastal 40% ja 2015. aastal 43% kõigist primaarsektori ettevõtetest. Sekundaarsektoris on rohkem kui pooled statistilisse profiili kuuluvad ettevõtted Põhja-Eestis (2005. aastal 60% ja 2015. aastal 50%). Kogu Eesti teenindussektori ettevõtetest 61% nii 2005. aastal kui ka 2015. aastal asuvad Põhja-Eestis.

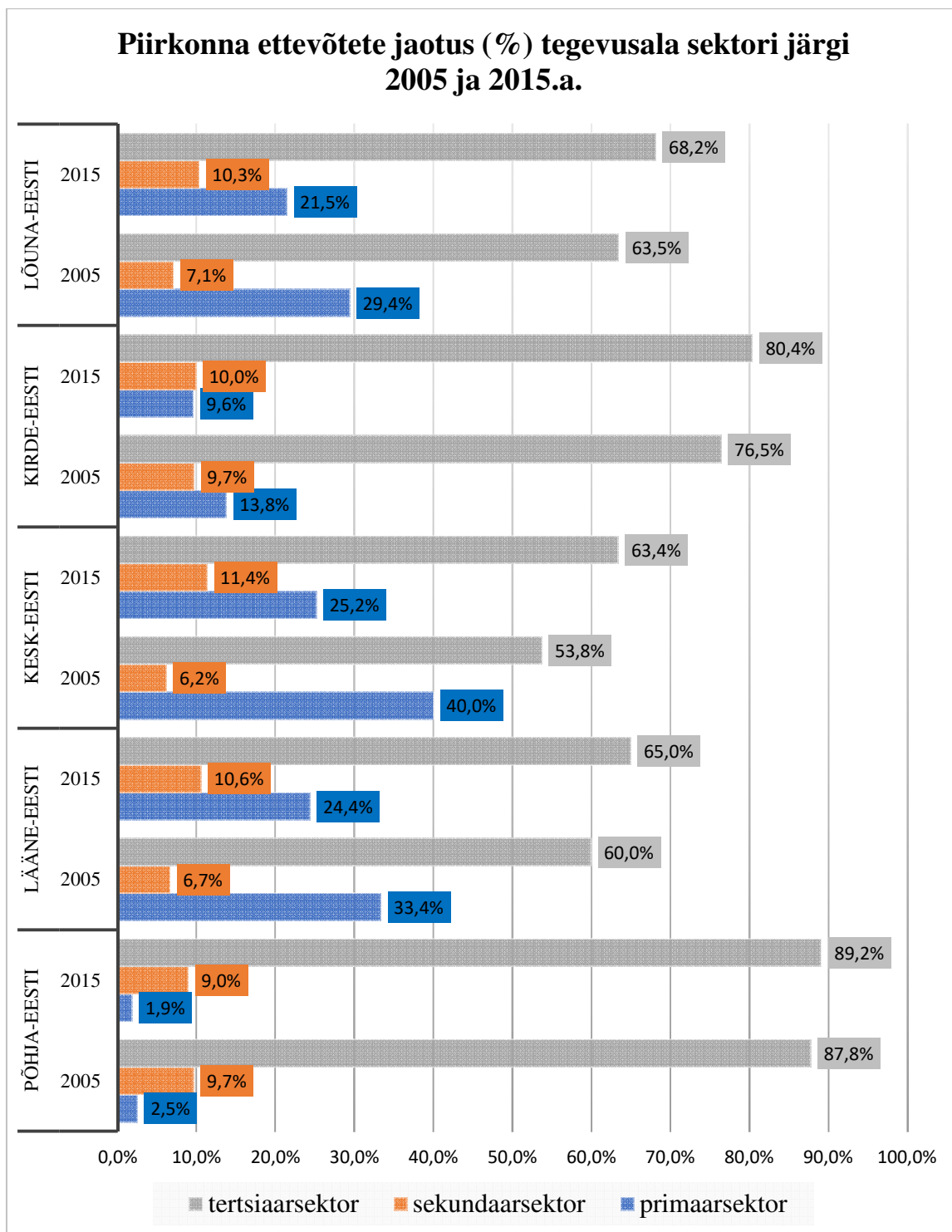
Tabel 5. Majanduslikult aktiivsed ettevõtted regioonide ja tegevuse liigi järgi aastatel 2005 ja 2015 ning muutus (autori koostatud Eesti Statistikaameti andmetel, ER0272)

Regioon	Tegevuse liik	2005	2015	Muutus, %
Põhja-Eesti	primaarsektor	857	1 189	39%
	sekundaarsektor	3 295	5 670	72%
	tertsiaar ehk teenindussektor	29 956	56 469	89%
Lääne-Eesti	primaarsektor	2 689	3 212	19%
	sekundaarsektor	536	1 393	160%
	tertsiaar ehk teenindussektor	4 834	8 561	77%
Kesk-Eesti	primaarsektor	2 199	2 318	5%
	sekundaarsektor	341	1 046	207%
	tertsiaar ehk teenindussektor	2 954	5 834	97%
Kirde-Eesti	primaarsektor	510	607	19%
	sekundaarsektor	358	629	76%
	tertsiaar ehk teenindussektor	2 827	5 084	80%
Lõuna-Eesti	primaarsektor	4 122	5 450	32%
	sekundaarsektor	991	2 626	165%
	tertsiaar ehk teenindussektor	8 893	17 310	95%
Kogu Eesti	primaarsektor	10 377	12 776	23%
	sekundaarsektor	5 521	11 364	106%
	tertsiaar ehk teenindussektor	49 464	93 258	89%

Võrreldes erinevate sektorite ettevõtete juurdekasvu, on kõige enam suurenenud sekundaarsektori ettevõtete arv. Protsentuaalselt on kõige suurem muutus majanduslikult aktiivsete ettevõtete arvus toimunud Kesk-Eestis ning kitsamalt sekundaarsektoris. Võrreldes erinevaid regioonide ning regioonisiseseid tegevusalade sektoreid on ajavahemikul

2015 võrreldes 2005. aastaga toimunud kõige väiksem muutus Kesk-Eestis ning primaarsektoris (vt tabel 5).

Analüüsides regiooni siseselt tegevusala järgi ettevõtete jaotust (vt joonis 5), ei joonistu välja väga drastilisi tegevussektorite muutusi 10 aasta jooksul. Muutuses on sektori osakaal kogu ettevõtetest, mis on omakorda selgitatav sellega, millisesse sektorisse on kõige rohkem uusi ettevõtteid asutatud. Kõikides regioonides on teenindussektori ettevõtete osakaal tõusnud. Jooniselt paistab aga ka silma, et just Kesk-Eestis ja Lääne-Eestis, kus primaarsektoril on keskmisest suurem osakaal, on nende ettevõtete osakaal kümne aasta jooksul oluliselt vähenenud.

Joonis 5. Piirkonna ettevõtete jaotus (%) tegevusala sektori järgi 2005 ja 2015. aastal
(autori koostatud Eesti Statistikaameti andmetel, ER027)

Ettevõtete sektorisse jaotuse 2005. ja 2015. aasta andmete baasil viidi läbi kaks hii-ruut testi, et hinnata, et kas see ettevõtete sektoriaalne jagunemine on statistiliselt oluliselt erinev. Nii

2005. kui 2015. aastal testis $p=0,000$. Sellega leiab kinnitust analüüsiks püstitatud teine hüpotees, et Eesti viis regiooni erinevad oluliselt ettevõtete tegevusalade poolest.

Ettevõtluse arengu seisukohalt on oluline kas luuakse juurde uusi ettevõtteid rohkem kui likvideeritakse olemasolevaid või on see suhe vastupidine.

Kogu Eestis ületab loodud ettevõtete arv samal aastal likvideeritud ettevõtete arvu (vt tabel 6). 2005. aastal ületas uute loodud ettevõtete arv kogu Eestis 2,1 korda likvideeritud ettevõtete arvu. 2015. aastal on vastav number kahanenud kuid loodud ettevõtete arv ületab jätkuvalt 1,3 korda likvideeritud ettevõtete arvu.

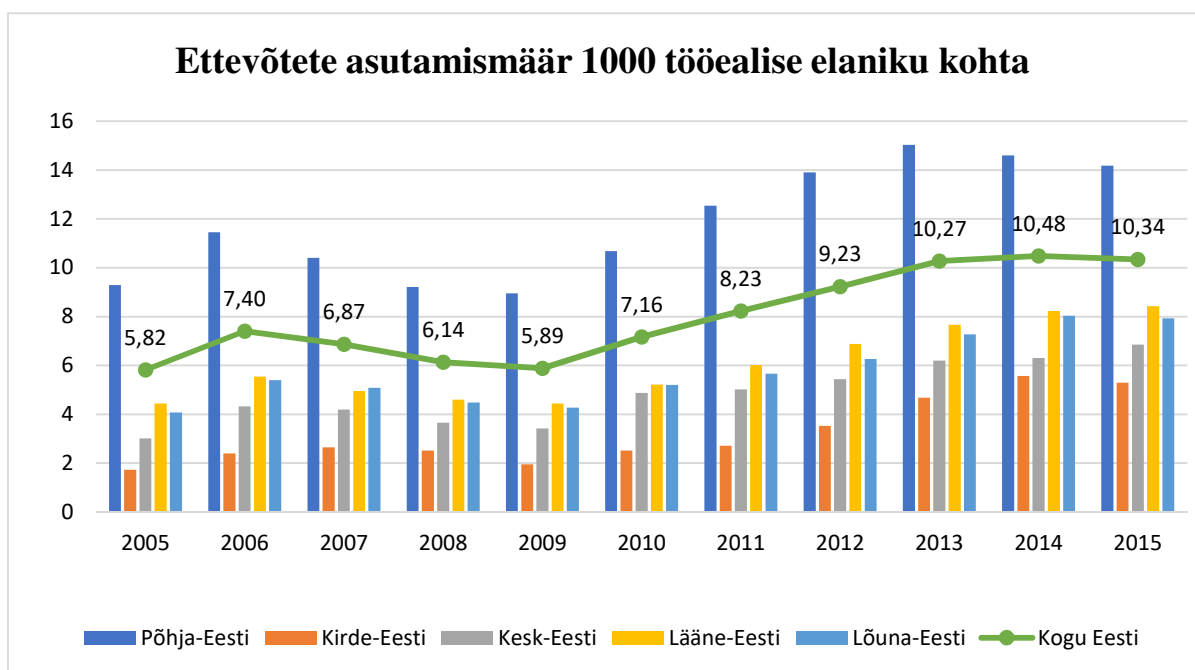
Tabel 6. Ettevõtete asutamised ja likvideerimised regioonide kaupa aastatel 2005 ja 2015 (autori koostatud Eesti Statistikaameti andmetel, ER052; ER053)

Regioon	Loodud ettevõtted 2005	Likvideeritud ettevõtted 2005	Loodud ettevõtted 2015	Likvideeritud ettevõtted 2015	Erinevus ettevõtete loomises vs likvideerimises 2005., korda	Erinevus ettevõtete loomises vs likvideerimises 2015., korda
Kesk-Eesti	323	114	631	484	2,8	1,3
Kirde-Eesti	236	150	587	523	1,6	1,1
Lõuna-Eesti	1 074	451	1889	1 480	2,4	1,3
Lääne-Eesti	547	243	925	740	2,3	1,3
Põhja-Eesti	3 989	2 045	6142	4 396	2,0	1,4
Kogu Eesti	6 169	3 003	10 174	7 623	2,1	1,3

Kõige enam asutatakse uusi ettevõtteid Põhja-Eestis, 2005. aastal on loodud 2,8 korda rohkem ettevõtteid kui samal aastal likvideeriti. 2005. aastal oli ainus regioon kus loodud ettevõtete arv ei ületanud üle kahe korra likvideeritud ettevõtete arvu Kirde-Eesti. Kõikides teistes regioonides ületab see näitaja kaks korda. 2015. aastaks on vastav näitaja kahanenud maksimaalselt 1,4 korrani Põhja-Eestis. Ja kogu Eestis keskmiselt ületab loodud ettevõtete arv likvideeritud ettevõtete arvu 2015. aastal 1,3 korda. Vahepealsesse aega jäi

majanduslangus, mis vähendas ettevõtete loomise aktiivsust ja suurendas likvideerimiste arvu. Selle järgi võib öelda, et 2015. aastaks iseloomustab Eesti ettevõtlust stabiilsus.

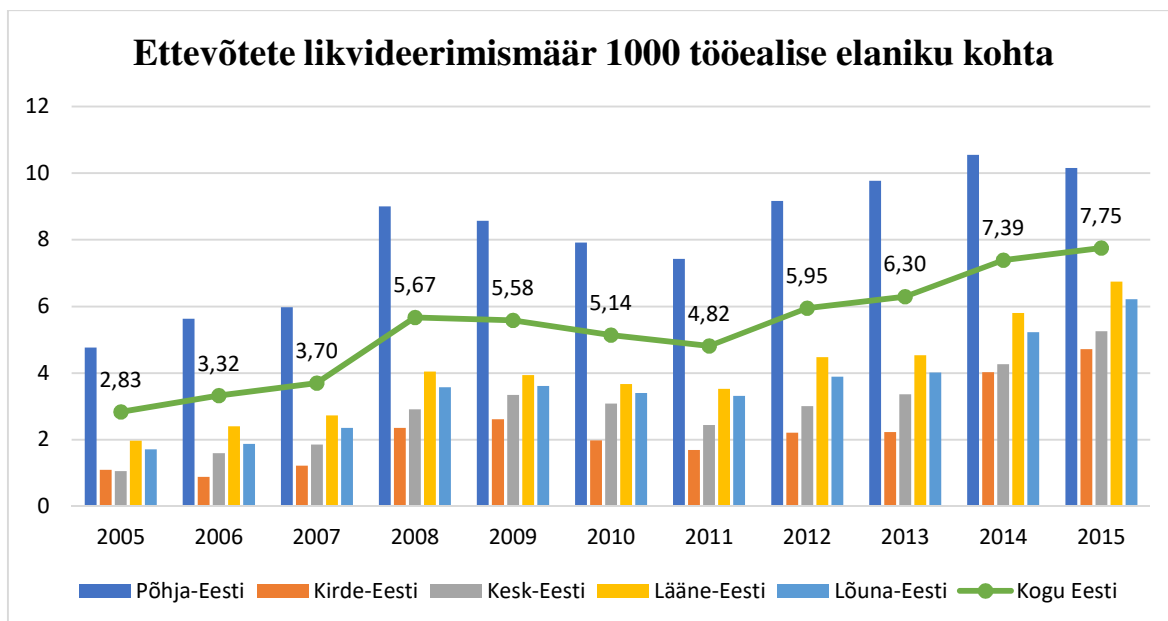
Kuna regioonide rahvastiku arv ja suurus on erinevad, on regioonide ettevõtluse trendide täpsemaks võrdluseks parem ettevõtete asutamiste ja likvideerimiste arvu ja tööealise rahvastiku arvu alusel arvatud ettevõtete asutamismäär ja likvideerimismäär 1000 tööealise elaniku kohta (vt joonised 6 ja 7).

Joonis 6. Eesti ettevõtete asutamismäär 1000 tööealise elaniku kohta 2005–2015 (autori koostatud Eesti Statistikaameti andmetel)

Asutamiste määr on oluliselt kõrgeim Põhja-Eestis, ületades tunduvalt Eesti keskmist. Kõikides teistes regioonides jääb ettevõtete asutamismäär 1000 tööealise elaniku kohta alla Eesti keskmise. Teiste hulgast paistab silma Lääne-Eesti, kus kõigil vaadeldavatel aastatel on asutamismäär võrreldes teistega, kõrgem.

Ka ettevõtete likvideerimise osas pasitab teiste hulgast silma Põhja-Eesti, ületades oluliselt Eesti keskmist ettevõtete likvideerimismäära (vt joonis 7).

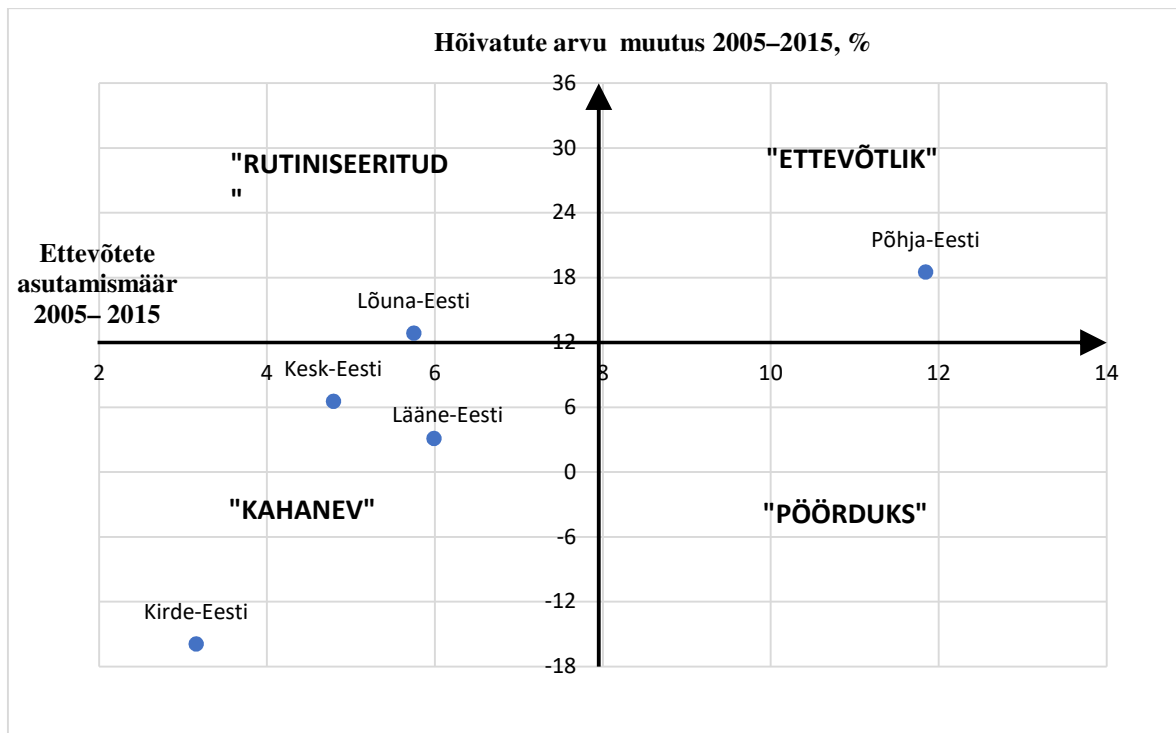

Joonis 7. Eesti ettevõtete likvideerimismäär 1000 tööealise elaniku kohta 2005–2015
(autori koostatud Eesti Statistikaameti andmetel)

Põhja-Eesti eristumise kohta võib öelda, et Põhja-Eestis asutatakse ning likvideeritakse kõige suurem hulk ettevõtteid. Teistest regioonidest eristub veel Lääne-Eesti kus on võrreldes teiste regioonidega asutamiste ja likvideerimiste määr kõrgeim. Järgneb Lõuna-Eesti ning madalaim on kogu perioodi jooksul Kirde-Eesti.

2.2.2. Eesti ettevõtete asutamisrežiim

Võttes aluseks Audretsch ja Fritsch (2002) asutamisrežiimi mudeli, on Eesti viis regiooni jaotatud mudelisse ettevõtete asutamismäära ning tööhõive määra järgi (vt joonis 8).

Joonis 8. Eesti regioonid ettevõtete asutamisrežiimi järgi. 2005–2015 aasta keskmine (autori koostatud Eesti Statistikaameti andmetel)

Eesti regioonide jaotamiseks ettevõtete asutamisrežiimi mudelisse on leitud kõikide Eesti regioonide ettevõtete keskmine asutamismäär perioodil 2005–2015. Teiseks näitajaks on sama perioodi keskmine tööga hõivatute arvu muutus regioonis. Eesti keskmine on mõlemal teljel võetud lõikumiskohaks.

Selle mudeli järgi on Eesti ainus „Ettevõtlik“ regioon Põhja-Eesti. Lõuna-Eestis on ettevõtete asutamismäär pisut üle Eesti keskmise, hõive muutus aga alla keskmise ning regioon paigutub veel „Rutiniseeritud“ kategooriasse. Kõik ülejäänud Eesti regioonid on „Kahanevad“ regioonid.

2.2.3. Sisemajanduse koguprodukt elaniku kohta

Riigi elanikkonna majandusliku olukorra näitajana magistritöö raames vaadeldakse sisemajanduse koguprodukti (edaspidi nimetatud SKP). SKP muutus on üks peamisi näitajaid, mida kasutatakse majandusarengu indikaatorina ning piirkondade ja riikide heaolutaseme võrdluseks (vt tabel 7).

Tabel 7. Sisemajanduse koguprodukt elaniku kohta aastatel 2005 ja 2015 ning muutus, eurot (autori koostatud Eesti Statistikaameti andmetel, RAA0050)

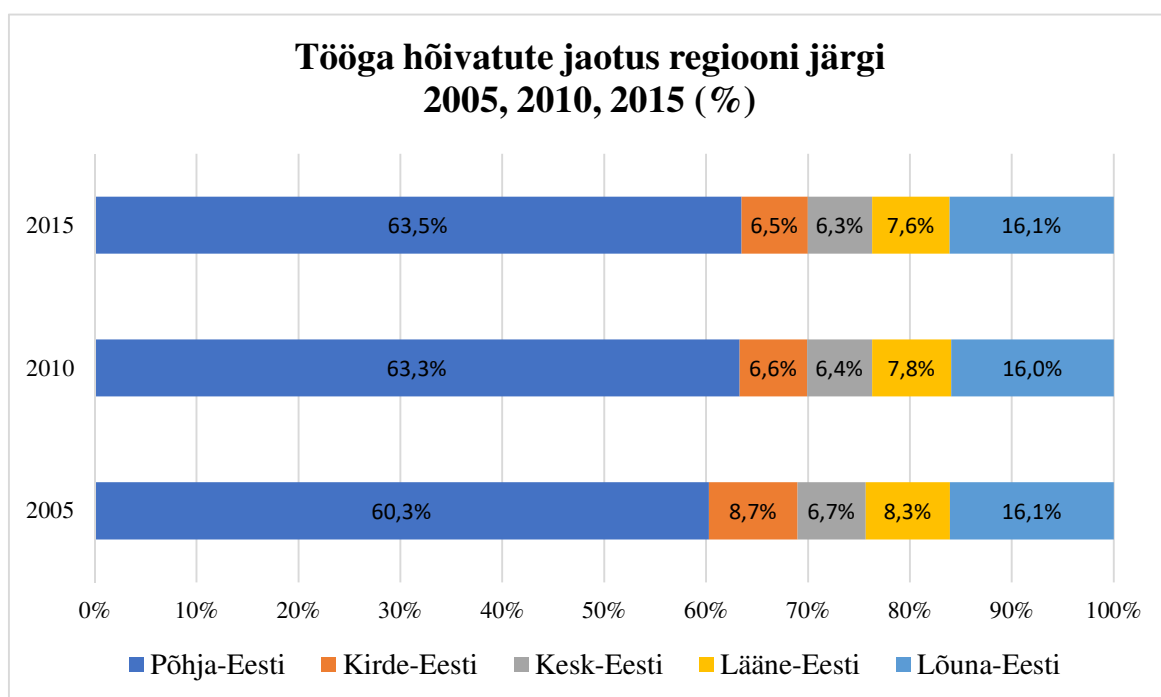
Regioon	2005	2015	Muutus, %	Põhja-Eesti regiooni SKP erinevus regioonidega 2015. a., korda
Põhja-Eesti	13 201	24 068	82%	
Lääne-Eesti	5 951	9 277	56%	2,6
Kesk-Eesti	5 184	8 691	68%	2,8
Kirde-Eesti	5 243	9 003	72%	2,7
Lõuna-Eesti	6 950	12 353	78%	1,9
Kogu Eesti	8 313	15 478	86%	1,6

Sisemajanduse koguprodukt on alates 2005. aastast pidevalt tõusnud. 2005. aastal oli Eesti SKP elaniku kohta 8313 eurot. Kümne aasta jooksul on see oluliselt kasvanud – kogu Eestis tervikuna on SKP elaniku kohta kasvanud 86% võrra. Sisemajanduse koguprodukti kasv regiooniti ei erine üksteisest märkimisväärselt. Kõige suurem SKP kasv 2015. aastal võrreldes 2005. aastaga on olnud Põhja-Eestis 82% ja kõige väiksem sisemajanduse koguprodukti kasv, 56%, on olnud Lääne-Eestis.

SKP elaniku kohta demonstreerib erinevate regioonide võrdluses väga selgelt Eesti majanduse ebaühtlast arengut ja heaolu taset. Kogu Eesti keskmisega võrreldes oli Põhja-Eesti regiooni SKP elaniku kohta 2015. aastal 1,6 korda suurem. Kõige suurem oli vahe Kesk-Eestiga – Põhja-Eestis on SKP elaniku kohta 2015. aastal 2,8 korda suurem kui Kesk-Eestis. Kõige väiksem on erinevus Lõuna-Eestiga, aga ka sellisel juhul on keskmine SKP elaniku kohta 1,9 korda madalam kui Põhja-Eestis (vt tabel 7). Kui arvestada, et Põhja-Eesti SKP kasv on olnud kiirem kui teistes regioonides, siis vahe on vaadeldud perioodil kasvanud. Kesk-Eesti puhul oli Põhja-Eesti SKP 2005. aastal 2,5 korda suurem, kuid aeglane SKP kasv on viinud selleni, et 2015. aastaks on Põhja-Eesti SKP vahe suurenenud

2.2.3. Tööga hõivatute arv regioonis

Tööga hõivatute arv kogu Eestis tervikuna on perioodil 2005–2015 oluliselt muutnud. Alates 2005. aastast tööga hõivatute arv pidevalt kasvas. Tööga hõivatuse tipuks on kujunenud 2008. aasta, millal tööga oli hõivatud 505 933 elanikku. Sellele järgnes majanduslangus ning ettevõtete likvideerimiste laine. Tööga hõivatute arv vähenes drastiliselt ning saavutas oma madalaima seisu 2010. aastaks 411 255 elanikku oli tööga hõivatud. Sealt edasi on hõivatute arv ainult kasvanud, olles 2015. aastaks ületanud uuesti 495 000 hõivatu piiri. Tööga hõivatute arv jaotub regiooniti väga ebaühtlaselt (vt joonis 9)

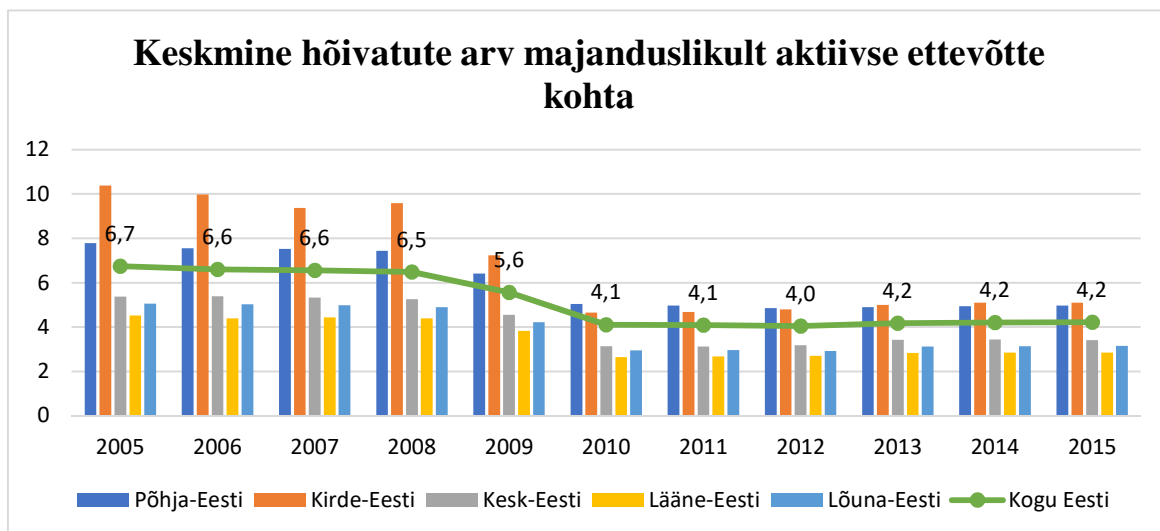

Joonis 9. Tööga hõivatute jaotus regiooni järgi 2005, 2010, 2015 (%) (autori koostatud Eesti Statistikaameti andmetel, ER054)

Jooniselt 9 on kergesti eristatav, et kõige suurem osa kogu Eesti tööga hõivatutest on tööl Põhja-Eesti ettevõtetes (2005. aastal 60,3% ja 2015. aastal 63,5%) ning see trend jätkab tõusu. Kirde- Lääne- ja Kesk-Eesti osatähtsus on aegamööda vähenenud.

Oluliselt huvitavam on aga keskmine tööga hõivatute arv majanduslikult aktiivse ettevõtte kohta (vt. joonis 10). Kogu Eestis on keskmine tööga hõivatute arv majanduslikult aktiivse

ettevõtte kohta langenud. 2005. aastal oli ühes ettevõttes keskmiselt 6,7 töötajat, 2015. aastaks on see sama number langenud 4,2-ni.

Joonis 10. Keskmine hõivatute arv majanduslikult aktiivse ettevõtte kohta 2005-2015 (autori koostatud Eesti Statistikaameti andmetel; ER0272, ER054)

Keskmise tööga hõivatute arvu poolest eristub kõikidest teistest regioonidest Kirde-Eesti kus hõivatute arv ettevõtte kohta on kõrgeim, ületades ka Põhja-Eestit. See on selgitatav sellega, et selles piirkonnas paiknevad suured tööstusettevõtted. Kogu vaadeldava perioodi jooksul on Kirde-Eesti piirkond olnud ka see kus keskmine hõivatute arv ettevõtte kohta on kõige kiiremini langenud. See on selgitatav majanduslangusele järgnenud mitme olulise tööstusettevõtte likvideerimisega, mille tulemusena on hõivatute arv oluliselt langenud. Kõige väiksemad on Lääne- ja Lõuna-Eesti ettevõtted kui hinnata neid tööga hõivatute arvu järgi.

2.2.4. Regioonide rahvaarv ja rahvastikutihedus

Kogu Eesti rahvaarv on üldiselt vähenemas trendis. Perioodil 2005–2015 on Eesti rahvaarv vähenenud 45 000 elaniku ehk 3% võrra (vt tabel 8).

Tabel 8. Regioonide rahvaarv aastatel 2005 ja 2015 ning muutus, inimest (autori koostatud Eesti Statistikaameti andmetel, RV022)

Regioon	2005	2015	Muutus
Põhja-Eesti	540 730	575 601	6%
Lääne-Eesti	159 740	146 707	-8%
Kesk-Eesti	139 880	123 584	-12%
Kirde-Eesti	170 090	147 597	-13%
Lõuna-Eesti	348 410	319 782	-8%
Kogu Eesti	1 358 850	1 313 271	-3%

Võrdlevatest andmetest on näha, et Põhja-Eesti on ainus regioon, kus 2015. aastal võrreldes 2005. aastaga on rahvaarv tõusnud 34 871 tuhande elaniku ehk 6% võrra. Kõikides teistes regioonides on rahvaarv vähenenud. Kõige suurem rahvastiku vähenemine on toimunud Kirde-Eestis, kus elanike arv on 2015. aastal võrreldes 2005. aastaga vähenenud 13%.

Tabelis 8 olevatest nähtub, et rahvastik paikneb regioonides väga ebahühtlaselt. Ligi pool elanikkonnast, 2015. aastal 44%, on koondunud Põhja-Eestisse ning 24% Lõuna-Eestisse. Selline rahvastiku jaotumine toob selgelt välja regioonide vahelised erinevused.

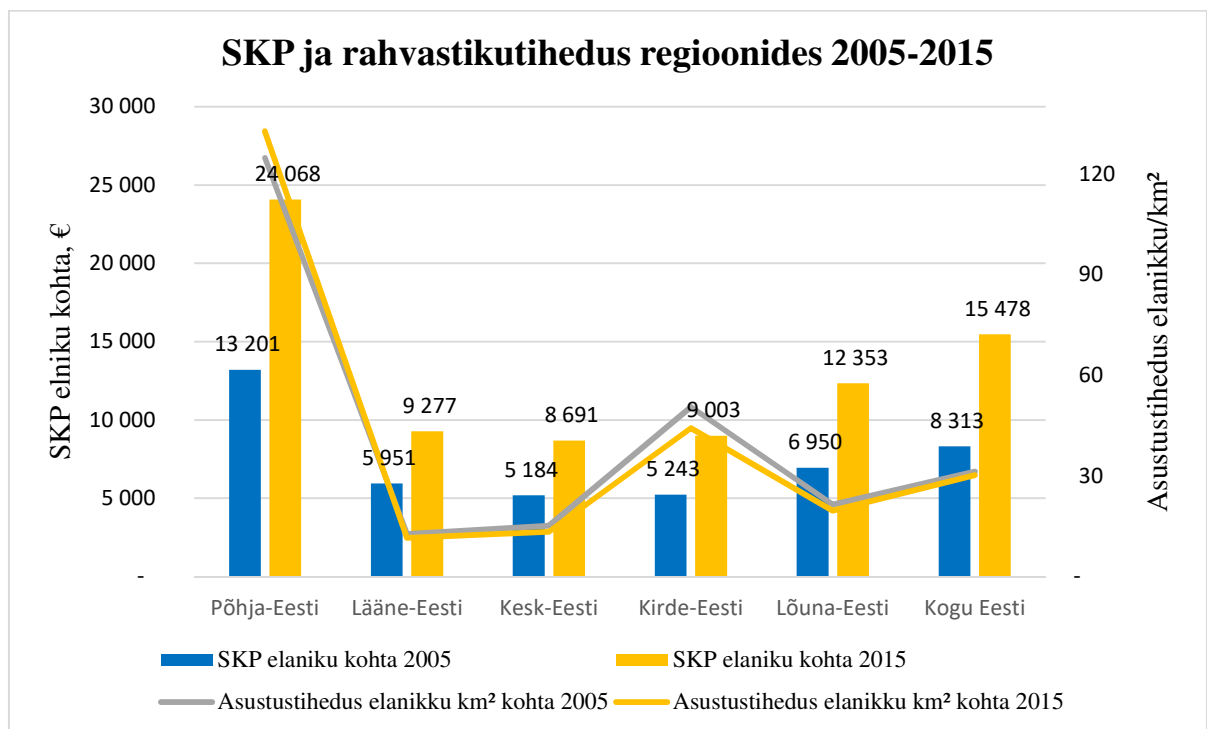
Ka rahvastikutihedus regioonides on väga ebahühtlane (vt tabel 9).

Tabel 9. Regioonide rahvastikutihedus aastatel 2005 ja 2015 ning muutus, elanikku km² kohta (autori koostatud Eesti Statistikaameti andmetel, RV0291)

Regioon	2005	2015	Muutus
Põhja-Eesti	125	133	6%
Lääne-Eesti	13	12	-9%
Kesk-Eesti	15	13	-12%
Kirde-Eesti	51	44	-13%
Lõuna-Eesti	21	20	-8%
Kogu Eesti	31	30	-3%

Kõige tihedamalt on asustatud Põhja-Eesti. Kõige väiksema rahvastikutihedusega on Lääne-Eesti, kellega suhteliselt samal tasemel on ka Kesk-Eesti, mille puhul asustustihedus on Eesti keskmisest üle poole võrra madalam. Rahvastikutiheduselt järgnevad Lõuna-Eesti ja Kirde-Eesti. Kõige rohkem elanike on vähenenud Kirde-Eesti regioonis ning see kajastub ka rahvastikutiheduses.

Lisatud andmetest nähtub, et suurem asustustihendus ehk elanike arv regioonis ei taga automaatselt suuremat sisemajanduse koguprodukti saavutamist (vt joonis 11).

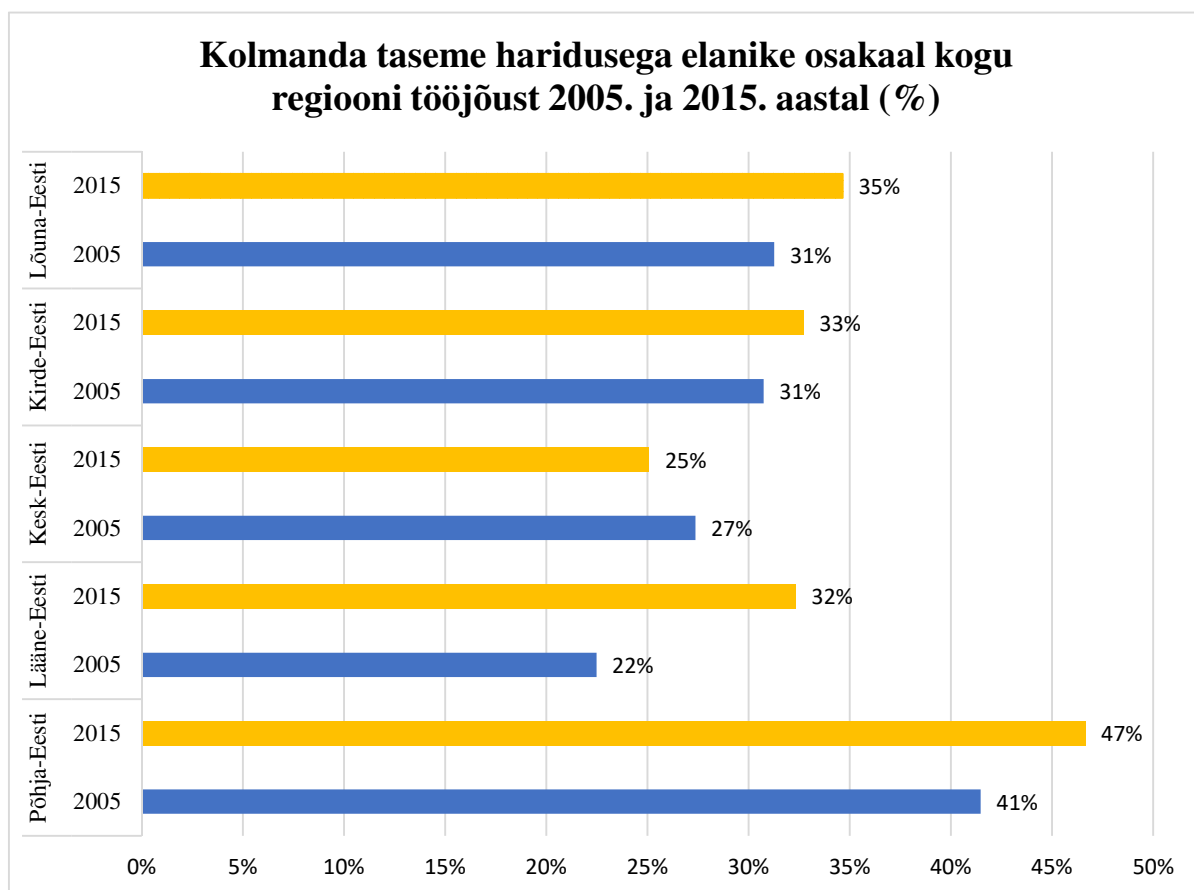

Joonis 11. Sisemajanduse koguprodukt ja rahvastikutihedus regioonides aastatel 2005 ja 2015 (autori koostatud Eesti Statistikaameti andmetel, RAA0050 ja RV0291)

Lääne- ja Kesk-Eesti keskmise sisemajanduse koguprodukt aastal 2015 on võrreldav Kirde-Eesti koguproduktiga, kuid Kirde-Eesti rahvastikutihedus on märkimisväärselt suurem Lääne- ja Kesk-Eesti rahvastikutihedusest.

2.2.5. Haridustase

Regiooni elanike haridustaseme andmetest vaadeldakse magistritöö raames kolmanda taseme haridusega töajõu osakaalu. Kolmanda taseme hariduse hulka kuuluvad keskeriharidus pärast keskharidust, kõrgharidus- magistri- ja doktoritaseme haridusega elanikud. Kolmanda taseme haridusega elanike arv on kogu Eestis järjepidevalt tõusnud. Selleks, et selgitada välja, kas elanike kõrgemal haridustasemel on positiivne või negatiivne mõju ettevõtete asutamisele, võrreldi kolmanda taseme haridusega elanike osakaalu kogu regiooni töajõu suhtes (vt. Joonis 12).

Joonis 12. Kolmanda taseme haridusega elanike osakaal kogu regiooni tööealisest rahvastikust aastatel 2005 ja 2015 (autori koostatud Eesti Statistikaameti andmetel, TT123)

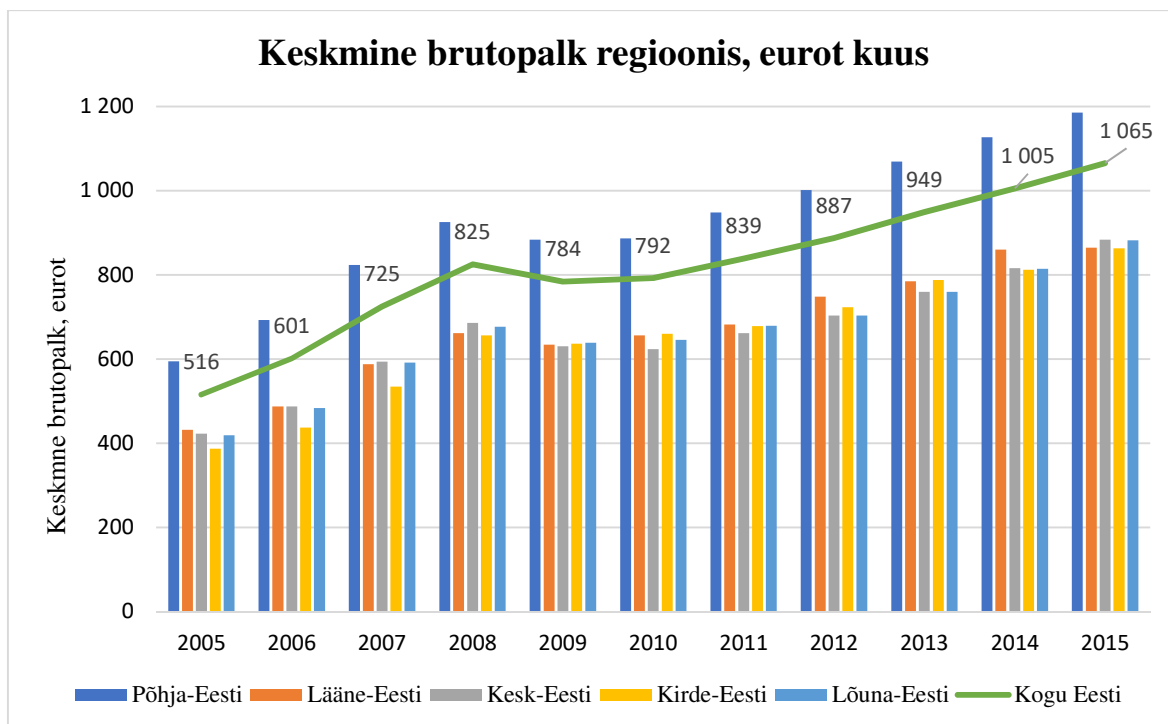
Kogu Eestis on kolmanda taseme haridusega elanike osakaal tööealisest elanikkonnast kasvanud. Riigi põhiselt jääb kolmanda taseme haridusega elanike osakaal 34% 2005. aastal ja 39% vahele 2015. aastal ehk vaadeldud perioodil on töajõu haridustase kasvanud. Joonisel

12 olevatest andmetest nähtub, et regiooniti ei ole jaotumine nii ühtlane. Erinevad regioonid eristuvad üksteisest väga selgelt kolmanda taseme haridusega elanike osakaalult kogu tööealisest elanikkonnast. Selgelt joonistub välja, et kui Põhja-Eestis on vastava haridustasemega elanike osakaal kasvanud ligi pooleni (2015. a. 47%) kogu regiooni tööealisest elanikkonnast, siis Kesk-Eestis on vastav näitaja hoopis langenud ning jääb 2015. aastal 25% juurde. Seega toimub Kesk-Eestist kõrgema haridusega rahvastiku väljaränne ja vähenemine tööealiste hulgas, samas kui kõikides teistes regioonides on kolmanda taseme haridusega tööealise elanikkonna osakaal just tõusmas.

2.2.6. Brutopalk regioonides

Tavapäraselt on inimestel arvamus, et kõrgema haridustasemega kaasneb suurem sissetulek. Keskmise brutopalk Eestis on perioodil 2005–2015 kasvanud 52% - 516-lt eurolt 1 065 euroni. Kõige suurem muutus elanike sissetuleku osas on olnud Kirde-Eestis, kus brutopalk on kasvanud 387-lt 863 euroni. Samuti on Kirde-Eesti regioon, kus palga protsentuaalne muutus on olnud kõige suurem, kuid stardiplatvorm oli kõige madalam ning rahalises vääringus on lõpptulemus jätkuvalt kõigi regioonide madalaim (vt joonis 13).

Kogu Eesti keskmisest suuremat brutopalka teenivad töötajad läbi aastate ainult Põhja-Eestis. Kõikide teiste regioonide brutopalgad jäävad alla keskmise, olenemata sellest, et palga juurdekasv on kõigis regioonides olnud vähemalt 50%.

Joonis 13. Keskmine brutopalk, eurot kuus aastatel 2005 kuni 2015 (autori koostatud Eesti Statistikaameti andmetel, PA5321)

Vaadeldavasse perioodi jääb majanduslanguse periood 2009. aastal kui brutopalk vähenes võrreldes eelnevate aastatega. Langusele eelnes väga suur (16–18% võrreldes eelneva aastaga) brutopalka tõus. Samasuguse kiirusega peale majanduslangust brutopalk enam tõusnud ei ole. Edaspidine brutopalka kasv on jäänud vahemikku 1–9% võrreldes eelneva aastaga.

2.3. Regressioonimudelite koostamise tulemused

Eespool analüüsitud muutujate mõju hindamisel ettevõtluse regionaalsele arengule, kasutatakse käesolevas töös regressioonanalüüsi meetodit.

Mudellisse kasutatud andmete valikul on lähtutud andmete olulisusest. Andmete olulisuse juures peetakse silmas esimeses peatükis teoreetilistele seisukohtadele tuginetud muutujaid. Neid muutujaid on teoreetilistes materjalides kõige sagedamini seostatud ettevõtluse arengu näitajatenä.

Teooria kohaselt omavad mitmed sotsiaalmajanduslikud muutujad ettevõtluse arengu seisukohalt olulist osa.

Analüüsi käigus koostas autor kaks regressioonimudelit. Ühes on sõltuvaks muutujaks ettevõtete asutamismäär, teises ettevõtete likvideerimismäär. Sõltumatute muutujatena on mõlemas mudelis kasutatud samu tegureid. Sõltumatute tunnustena on kasutatud tertsiaarsektori osakaalu, keskmist tööga hõivatute arvu tegutsevates ettevõtetes ühe ettevõtte kohta, keskmist brutopalka, SKP elaniku kohta, asustustihedust km² kohta ning haridustaset.

Esimese mudeliga võrreldi erinevate tegurite mõju ettevõtete sünnimäärale.

Tabel 10. Regressioonimudeli statistikute kirjeldus ettevõtete asutamismäärade (autori koostatud)

Regressiooni statistikud	
Korrelatsioonikordaja R	0,954
Determinatsioonikordaja R ²	0,910
Determinatsioonikordaja R ² nihutamata hinnang	0,899
Jääkstandardhälve	1,058
Vaatluste arv	55

Regressioonanalüüsi
tulemuste
dispersioonanalüüs

	Vabadusastmete arv	Hälvete ruutude summa	Keskruut	F-statistik	Mudeli olulisuse tõenäosus (p)
Regressioonisirge	6	544,676	90,779	81,124	0,000
Prognoosijäägid	48	53,713	1,119		
Kokku	54	598,389			

	Parameetri hinnang	Hinnangu std. viga	t-statistik	Olulisuse tõenäosus	Alumine 95% usalduspiir	Ülemine 95% usalduspiir
Vabaliige b ₀	4,729	2,508	1,886	0,065	-0,314	9,771
Tertsiaarsektori osakaal %	-0,094	0,041	-2,323	0,024	-0,176	-0,013
Keskmine tööga hõivatute arv	-0,363	0,136	-2,669	0,010	-0,636	-0,089
SKP elaniku kohta	0,000	0,000	3,077	0,003	0,000	0,001
Asustustihedus	0,018	0,018	1,015	0,315	-0,018	0,055
Haridus	0,101	0,056	1,795	0,079	-0,012	0,214
Keskmine brutopalk	0,001	0,002	0,642	0,524	-0,003	0,006

Tabelis 10 on välja toodud regressioonanalüüsi tulemused kus vaadeldakse 5 regiooni andmeid 11-aastase perioodi vältel.

Sõltumatud tunnused kirjeldavad 91% asutamismäära varieeruvusest. Kolmel tunnusel kuuest on statistiliselt oluline mõju ($p < 0,05$) ettevõtete asutamismäära prognoosimisele. Tertsiaarsektori osakaaluga on seos ootamatult negatiivne. Ilmselt Lääne- ja Lõuna-Eesti mõjul, sest seal on tertsiaarsektori osakaal väiksem, aga võrreldes Kirde- ja Kesk-Eestiga asutamismäär kõrgem. Keskmisel tööga hõivatute arvul on samuti statistiliselt oluline seos olemas ning seos on negatiivne. Ka teoreetilises kirjanduses on välja toodud keskmise tööga hõivatute arvu negatiivne seos ettevõtete asutamismääradele. SKP kasvul on asutamismääradele positiivne seos, ehk SKP prognoosib uute ettevõtete arvu kasvu.

Haridustasemel on asutamismääradele olemas positiivne seos, aga see ei ole statistiliselt oluline. Samuti ei ole statistiliselt olulist seost brutopalgas ja asustustihedusel ettevõtete asutamismääradele.

Tabel 11. Regressioonimudeli statistikute kirjeldus ettevõtete likvideerimismäärade (autori koostatud)

Regressiooni statistikud	
Korrelatsioonikordaja R	0,963
Determinatsioonikordaja R ²	0,928
Determinatsioonikordaja R ² nihutamata hinnang	0,919
Jääkstandardhälve	0,705
Vaatluste arv	55

Regressioonanalüüsi
tulemuste
dispersioonanalüüs

	Vabadusastmete arv	Hälvete ruutude summa	Keskruut	F-statistik	Mudeli olulisuse tõenäosus (p)
Regressioonisirge	6	308,827	51,471	103,432	0,000
Proгноosisjäägid	48	23,886	0,498		
Kokku	54	332,714			

	Parameetri hinnang	Hinnangu std. viga	t-statistik	Olulisuse tõenäosus	Alumine 95% usalduspiir	Ülemine 95% usalduspiir
Vabaliige b ₀	0,607	1,672	0,363	0,718	-2,755	3,970
Tertsiaarsektori osakaal %	-0,112	0,027	-4,153	0,000	-0,166	-0,058
Keskmine tööga hõivatute arv	-0,049	0,091	-0,540	0,591	-0,231	0,133
SKP elaniku kohta	0,000	0,000	-0,194	0,847	0,000	0,000
Asustustihedus	0,031	0,012	2,547	0,014	0,006	0,055
Haridus	0,118	0,038	3,138	0,003	0,042	0,193
Keskmine brutopalk	0,010	0,001	6,476	0,000	0,007	0,013

Tabelis 11 on välja toodud teisese regressioonanalüüsi tulemus. Antud mudelis vaadeldi kuue teguri mõju ettevõtete likvideerimismääradele. Mudelis olevad sõltumatud tunnused kirjeldavad 93% likvideerimismäärade varieeruvusest. Neljal tunnusel kuuest on statistiliselt

oluline mõju ($p < 0,05$) ettevõtete likvideerimismäära prognoosimisele. Kuigi mudelites on uuritud samade tegurite mõju, ei ole tulemused päris samad. Seega näitajate mõju ettevõtete likvideerimisele erineb oluliselt mõjust ettevõtete sünnimääradele.

Tertsiaarsektori osakaaluga on seos taas negatiivne. Ehk madalam osakaal prognoosib kõrgemat likvideerimismäära. Asustustiheduse, hariduse ja keskmise brutopalgaga puhul on positiivne seos olemas. Nendes regioonides kus nende näitajate osakaal on kõrgem, on ka kõrgem ettevõtete likvideerimismäär. Sellel puhul see viitab liikumisele „Ettevõtliku regiooni“ suunas, kus majanduse arenedes ka ettevõtete likvideerimiste arv on keskmisest kõrgem.

2.4. Järeldused ja arutelu

Järgnevalt võetakse kokku olulisemad tulemused ja järeldused, mis käesolevas töös käigus on selgunud.

Analüüsi tulemused kinnitasid püstitatud hüpoteesi, et Põhja-Eesti piirkond erineb oluliselt kõrgema ettevõtete asutamis- ja likvideerimisaktiivsuse poolest (hüpotees üks). Audretsch, Fritsch (2002) ja Fritsch, Kublina (2015) lähenemise alusel hinnati ettevõtete asutamisrežiimi. Ainsana võib „ettevõtlikuks“ regiooniks pidada Põhja-Eestit (riigi keskmisest kõrgem asutamisaktiivsus ja hõive kasv). Lõuna-Eesti paigutus ainsana „rutiniseeritud“ tüüpi, kus asutamisaktiivsus on keskmisest madalam, aga hõive kasv keskmisest suurem. Problemaatiline, et kõik ülejäänud regioonid- Kirde-, Kesk- ja Lääne-Eesti on „kahanevad“ regioonid, mida iseloomustavad nii keskmisest madalam ettevõtete asutamisaktiivsus kui ka piiratud hõive kasv. Eriti keeruline on olukord Kirde-Eestiga.

Erinevate tegevussektorite osakaalu võrdlus näitas, et Eesti regioonid erinevad oluliselt ettevõtete tegevussektorite poolest, sh Kesk- Lääne- ja Lõuna-Eestit iseloomustab primaarsektori suhteliselt suur osatähtsus, mis samas vähenes. Hii-ruut testiga kontrolliti kas ettevõtete tegevusalade põhine jagunemine Eestis on statistiliselt erinev või ühtlane. Testi tulemusena leidis kinnitust hüpoteesi, et Eesti viis regiooni erinevad oluliselt ettevõtete tegevusalade poolest.

Hüpotees, et teenindussektori suurem osakaal regioonis prognoosib kõrgemat ettevõtete asutamismäära, ei leidnud kinnitust. Kuigi teenindussektori osakaal oli regressiooni mudelis

statistiliselt olulise mõjuga, oli koefitsient negatiivne. Seda seost võib seletada see, et osades regioonides (Lääne- ja Lõuna-Eestis) on teenindussektori osakaal oluliselt väiksem, aga võrreldes Kirde- ja Kesk-Eestiga asutamismäär kõrgem.. Samas oli samasugune negatiivne seos ka ettevõtete likvideerimismääraga ehk väiksema teenindussektoriga regioonides oli ka ettevõtete likvideerimismäär madalam. Sellest saab järeldada, et Eesti kuulub tüüpiliselt arenenud majandusega riikide hulka, kus peamine ettevõtete juurdekasv toimub teenindusettevõtete arvelt.

Kuigi vaadeldava perioodi vältel vahepealsetel aastatel vähenes tööga hõivatute arv majanduslikult aktiivsetes ettevõtetes, siis uute ettevõtete loomisaktiivsus suurenes. Hüpotees, et väiksem hõivatute arv ettevõtte kohta prognoosib suuremat ettevõtete asutamismäära, leidis regressioonianalüüsis kinnitust. Sellisele tulemusele on viidanud ka mitmed varasemad autorid (Verheul et al 2002), et tüüpiliselt iseloomustab piirkondi, kus domineerivad väikeettevõtted, suurem ettevõtete loomiste arv.

Hüpotees, et SKP kasvul on positiivne mõju ettevõtete asutamisele, leidis kinnitust. Samas sisemajanduse koguprodukt SKP peegeldab kõige paremini ettevõtluse ebakorrapärast jagunemist Eesti erinevate piirkondade vahel. Kogu Eesti keskmisega võrreldes oli Põhja-Eesti regiooni SKP elaniku kohta 2015. aastal 1,6 korda suurem. Kõige suurem oli vahe Kesk-Eestiga – Põhja-Eestis on SKP elaniku kohta 2015. aastal 2,8 korda suurem kui Kesk-Eestis. Kõige väiksem on erinevus Lõuna-Eestiga, aga ka sellisel juhul on keskmine SKP elaniku kohta 1,9 korda madalam kui Põhja-Eestis.

Eesti rahvaarv ja seega ka rahvastikutihedus regiooniti on järjepidevalt vähenenud. Kuna Põhja-Eesti on ainus regioon kus rahvaarv on muutunud positiivses suunas, võib täheldada elanike olulist ümberasumist Eesti siseselt. Regressioonianalüüsi tulemusena saab öelda, et regioonide elanike asustustihedus ei oma statistiliselt olulist mõju ettevõtete sünnimääradele, kuid seos oli likvideerimismääraga ($p=0,014$). Seega hüpotees rahvastikumuutuste mõju kohta leidis üllatuslikult ainult osaliselt kinnitust. Kuigi kõikides teistes regioonides peale Põhja-Eesti on rahvaarv vähenenud, on asutamismäär seal ikkagi tõusnud. Seega peale rahvastikumuutuse peavad muud tegurid omama olulisemat mõju, et soodustavad ettevõtete loomist piirkondades, kus rahvastik kahaneb.

Ka brutotöötasu on kogu Eestis pidevalt tõusnud. Muutus 2015. aastal võrreldes 2005. aastaga on kõigis regioonides olnud vähemalt 50%. Samas selgub, et ainult ühes regioonis

teenivad töötajad kõrgemat kui Eesti keskmist töötasu. Seega ei saa öelda, et regiooniti areneb majandus ühtlaselt. Keskmise brutopalk ei oma statistiliselt olulist osa ettevõtete asutamismäärale ($p=0,52$), küll aga on keskmine brutokuupalk oluline ettevõtete likvideerimise ($p=0,000$) juures. Seega leiab hüpotees selle mõjust kinnitust ainult osaliselt. Seos likvideerimistega võib tähendada, et töötajate palkade kiire tõus soodustab ettevõtete likvideerimisi.

Kolmanda taseme haridusega elanike osakaal tööealisest rahvastikust on Eestis pidevalt tõusnud. Põhja-Eestis on 2015. aastaks ligi pool, täpsemalt 47% elanikkonnast kolmanda taseme haridusega. Töös püstitatud hüpotees, et kõrgema haridustasemega rahvastiku osakaalul on positiivne mõju ettevõtete loomistele ja likvideerimistele, leidis regressioonanalüüsides ainult osaliselt kinnitust, seos ilmnes ainult likvideerimismääraga.

Püstitatud hüpotees, et regioonide sotsiaalmajanduslike arengu näitajatel on samasugune mõju ettevõtete asutamismäärale ja likvideerimismäärale ei leidnud kinnitust. Regressioonmudelites olid statistiliselt olulised erinevad tegurid, v.a. teenindussektori osakaal, millel oli samasugune seos asutamiste ja likvideerimistega. Asutamiste puhul olid olulise mõjuga lisaks veel keskmise hõivatute arvu ja SKP muutus; likvideerimiste puhul aga asustustiheduse, haridustaseme ja brutopalgamuutus.

Kõikide sõltumatute muutujate mõju ettevõtete asutamise- ja likvideerimismäärale on kokku võetud tabelis 12.

Tabel 12. Sõltumatute muutujate mõju ettevõtete asutamise- ja likvideerimismäärade regressioonanalüüsis (autori koostatud)

Sõltumatu muutuja	Sõltuv muutuja ettevõtete asutamismäär	Sõltuv muutuja ettevõtete likvideerimismäär
Teenindussektori ettevõtete osakaal	On statistiliselt oluline negatiivne mõju	On statistiliselt oluline negatiivne mõju
Tööga hõivatute arv	On statistiliselt oluline positiivne mõju	Seos ei ole statistiliselt oluline
Brutopalk	Seos ei ole statistiliselt oluline	On statistiliselt oluline positiivne mõju
SKP elaniku kohta	On statistiliselt oluline positiivne mõju	Seos ei ole statistiliselt oluline
Asustustihedus	Seos ei ole statistiliselt oluline	On statistiliselt oluline positiivne mõju
Haridus	Seos ei ole statistiliselt oluline	On statistiliselt oluline positiivne mõju

Sotsiaalmajanduslikud tegurid mõjuvad ettevõtete asutamisele ning likvideerimisele erinevalt.

KOKKUVÕTE

Eestit iseloomustab regionaalselt tasakaalustamata majanduslik ja sotsiaalne areng. Majandustegevus ja rahvastik kontsentreeruvad Tallinnasse ja Harjumaale. Teised piirkonnad tühjenevad, sissetulekud vähenevad ning tekivad erinevad sotsiaalsed probleemid.

Käesoleva töö eesmärk oli selgitada välja viimase kümnendi Eesti erinevate piirkondade ettevõtluse arengutrendid ja kuidas erinevad rahvastiku ja majandusarengud neid mõjutanud on. Selleks, et leida võimalikke lahendusi regioonide ühtlasemale arengule, on oluline saada ülevaade, millised on olnud senised trendid; kuidas on erinevate piirkondade arengud erinevad ja mis on piirkondade senised probleemid ja kas erinevad tegurid on neid samamoodi või erinevalt mõjutanud.

Uuringu läbiviimisel kasutati analüüsi meetodina sagedus- ja protsendijaotusi, trendianalüüsi ning suhtarve. Ettevõtluse ja rahvastiku majandusarengu seoste uurimiseks kasutati töö empiirilises osas ka mitmest regressioonanalüüsi, millega koostati kaks mudelit hindamaks, kuidas regionaalarengu näitajad mõjutavad ettevõtete loomis- ja likvideerimismäära Eesti viies regioonis. Audretsch, Fritsch (2002) ja Fritsch, Kublina (2015) lähenemise alusel analüüsiti, millist tüüpi ettevõtete asutamisrežiim iseloomustab Eesti regioone.

Magistritöö koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis antakse teoreetiliste allikate põhjal ülevaade ettevõtlusest ning ettevõtlust mõjutavatest teguritest ning regionaalsest arengust. Varasemate uuringute alusel antakse ülevaade, kuidas erinevad rahvastiku ja majanduslikud arengud mõjutavad ettevõtlust. Töö teises osas kasutati kvantitatiivseks analüüsiks sekundaarandmeid, mis pärinevad Eesti Statistikaameti andmebaasist aastate 2005-2015 kohta. Andmed süstematiseeriti ning grupeeriti uuringu läbiviimiseks vajalikku vormi. Magistritöös vaadeldakse Eesti regioone NUTS 3 jaotuse alusel.

Analüüsi läbiviimiseks püstitatud üheksast hüpoteesist kuus leidsid analüüsi käigus kinnitust. Kaks hüpoteesi leidsid kinnitust osaliselt ning üks hüpotees ei leidnud üldse kinnitust.

Analüüsi tulemusena leidis kinnitust, et Põhja-Eesti regioon eristub kõikidest teistest Eesti regioonidest oluliselt ettevõtete arvu juurdekasvult. Audretsch, Fritsch (2002) ja Fritsch, Kublina (2015) lähenemise alusel saab ainsana „ettevõtlikuks“ regiooniks pidada Põhja-Eestit (riigi keskmisest kõrgem ettevõtete asutamisaktiivsus ja hõive kasv). Lõuna-Eesti paigutus ainsana „rutiniseeritud“ tüüpi, kus asutamisaktiivsus on keskmisest madalam, aga hõive kasv keskmisest suurem. Probleemaatiliseks saab pidada, et kõik ülejäänud regioonid- Kirde-, Kesk- ja Lääne-Eesti on „kahanevad“ regioonid, mida iseloomustavad nii keskmisest madalam ettevõtete asutamisaktiivsus kui ka piiratud hõive kasv. Eriti keeruline on olukord Kirde-Eestiga.

Hii-ruut testi tulemusel võib väita, et Eesti viis regiooni erinevad oluliselt ettevõtete tegevusalade poolest. Ettevõtete sektoriaalne jagunemine Eestis ei ole ühtlane. Põhja-Eestis tegutseb kõige rohkem ettevõtteid ning nad on tegutsevad valdavalt teenindussektoris (2005. a. 88% ning 2015.a 89% kõigist piirkonna aktiivsetest ettevõtetest). Samal ajal on aga teistes regioonides suuremalt esindatud sekundaar- ja primaarsektori ettevõtted.

Töö käigus selgus, et Eestis on pidevalt tõusnud kolmanda taseme haridusega elanike arv, kuid ootamatult selgus analüüsi tulemusena, et ei rahvastikumuutused ega kolmanda taseme haridusega töötajate osakaal ei avalda statistiliselt olulist mõju uute ettevõtete asutamismääradele. Mõju on olemas ettevõtete likvideerimismääradele.

Kinnitust ei leidnud analüüsi käigus hüpotees, et teenindussektori suurem osakaal regioonis prognoosib kõrgemat ettevõtete asutamismäära. Samuti jäi kinnituseta hüpotees, mille järgi regioonide sotsiaalmajanduslike arengu näitajatel on samasugune mõju ettevõtete asutamismääradele ja likvideerimismääradele. Selgus, et samad tegurid mõjuvad asutamistele ja likvideerimistele erinevalt. Ettevõtete asutamistele avaldab negatiivset mõju teenindussektori ettevõtete suur osakaal. Positiivset mõju avaldavad ettevõtete asutamismääradele keskmine tööga hõivatute arv majanduslikult aktiivse ettevõtte kohta ning SKP elaniku kohta. Likvideerimismääradele avaldavad rohkemad tegurid mõju. Teenindussektori ettevõtete osakaal on ka likvideerimismääradele negatiivse mõjuga. Kuid keskmine brutopalk, elanike asustustihedus ning haridustase mõjutavad ettevõtete asutamismäära positiivselt.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. **Acs, Z.J., Desai, S., Klapper, L.F.** (2008). What does “entrepreneurship” data really show? *Small Business Economics*, 31(3), pp.265–281.
2. * **Arenius, P., Minniti, M.** (2005). Perceptual variables and nascent entrepreneurship. *Small Business Economics* 24 (3), pp. 233-247 viidatud **Figueiredo, V., Brochado, A. O** (2015) Assessing the main determinants of entrepreneurship in Portugal. *Tourism & Management Studies* 11(1), pp. 182- 190 vahendusel.
3. **Audretsch, D. B., Fritsch, M.** (2002) Growth regimes over time and space, *Regional Studies* 36 (2): 113–124.
4. **Barro, R. J.** Economic Growth in a Cross Section of Countries. *Quarterly Journal of Economics*, 1991, pp 407-443.
5. **Barro, R., Sala-i-Martin, X.** (1992), “Convergence”, *Journal of Political Economy*, Vol. 100(2), April 1992, pp. 223-249.
6. **Barro, R., Sala-i-Martin, X.** (1995), Economic growth. New York: McGraw-Hill.
7. **Brixy, U., & Grotz, R.** (2007). Regional patterns and determinants of birth and survival of new firms in western germany. *Entrepreneurship & Regional Development*, 19(4), 293-312.
8. **Caselli, F.** (2005). Accounting for cross-Country Income Differences. - *Handbook of Economic Growth, Volume 1A*. Philippe Aghion and Stephen Durlauf (eds.). Elsevier, 679-741.
9. * **Casson, M.** (2003) The Entrepreneur: An Economic Theory, 2nd ed. Edward Elgar, Cheltenham viidatud **Gries, T., Naude, W.** (2011). Entrepreneurship and human development: A capability approach. - *Journal of Public Economics* 92 (3-4), pp. 216-224 vahendusel.
10. Eesti ettevõtlike kasvustrateegia 2014–2020. (2013). Tallinn: Majandus ja kommunikatsiooniministeerium. <http://kasvustrateegia.mkm.ee/> (28.03.2018).
11. Eesti regionaalarengu strateegia 2014-2020. (2013). Tallinn: Siseministeerium. https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/eesti_regionaalarengu_straategia_2014-2020.pdf (28.03.2018).
12. Eesti statistikaamet Terminite sõnastik. <https://www.stat.ee/76870#p>. (28.03.2018).
13. ER027: Statistilisse profiili kuuluvad ettevõtted tegevusala (EMTAK 2008) järgi. (andmed uuendatud 21.04.2017). – *Eesti Statistika andmebaas*. <http://andmebaas.stat.ee/?lang=et> (01.03.2018).
14. ER052: Sündinud ettevõtted tegevusala (EMTAK 2008) ja maakonna järgi. (andmed uuendatud 30.06.2017). – *Eesti Statistika andmebaas*. <http://andmebaas.stat.ee/?lang=et> (01.03.2018).

15. ER053: Surnud ettevõtted tegevusala (EMTAK 2008) ja maakonna järgi. (andmed uuendatud 30.06.2017). – *Eesti Statistika andmebaas*. <http://andmebaas.stat.ee/?lang=et> (01.03.2018).
16. ER054: Tööga hõivatud isikute arv majanduslikult aktiivsetes ettevõtetes tegevusala (EMTAK 2008) ja maakonna järgi. (andmed uuendatud 30.06.2017). *Eesti Statistika andmebaas*. <http://andmebaas.stat.ee/?lang=et> (01.03.2018).
17. **Eversole, R.** (2017). Economies with people in them: Regional futures through the lens of contemporary regional development theory. *Australasian Journal of Regional Studies*, 23(3), 305-320.
18. **Figueiredo, V., Brochado, A. O** (2015) Assessing the main determinants of entrepreneurship in Portugal. *Tourism & Management Studies* 11(1), pp. 182- 190.
19. **Fritsch, M., Mueller, P.** (2004). Effects of new business formation on regional development over time. *Regional Studies*, 38, 961–975.
20. **Fritsch, M.** (2011). Handbook of research on entrepreneurship and regional development. Germany: Friedrich Schiller University Jena.
21. **Fritsch, M., Kublina, S.** (2015) Entrepreneurship, growth, regional growth regimes, Jena Economic Research Papers, No. 2015-002. Jena: Friedrich Schiller University Jena.
22. **Gries, T., Naudé, W.** (2011). Entrepreneurship and human development: A capability approach. *Journal of Public Economics*, 95(3), 216-224.
23. **Hebert, R. F., Link, A. N.** (1989). In Search of The Meaning of Entrepreneurship. *Small Business Economics* 1 (1), 39—49.
24. **Kuura, A.** (2001). Väikeettevõtlus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda.
25. **Lagerspetz, M.** (2017). Ühiskonna uurimise meetodid sissejuhatus ja väljajuhatus. Tallinn: TLÜ Kirjastus.
26. **Lane, S. J., Schary, M.** (1991). Understanding the business failure rate. *Contemporary Economic Policy*, (4), 93.
27. Maaelu arengu aruanne. (2011). Tartu: Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituut. https://dspace.emu.ee/xmlui/bitstream/handle/10492/3726/maaelu_arengu_aruanne_2011final.pdf (02.03.2018)
28. **Martin, R.L.** (2005). A Study on the Factors of Regional Competitiveness. A Draft Final Report for the European Commission Directorate-General Regional Policy. University of Cambridge: Cambridge Econometrics. http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/3cr/competitiveness.pdf (29.04.2018).
29. **Miettinen, A., Teder, J.** (2006). Ettevõtlus I. Ettevõtlusest, ettevõtjatest, ettevõtluspoliitikast. Tallinn: Külim.

30. **Mrożewski, M.** (2014) An Empirical Analysis of Economic and Socio-Demographic Determinants of Entrepreneurship Across German Regions. *International Journal of Management and Economics* 42 (1), pp. 60- 80.
31. **Neck, H. M., Neck, C.P., Murray, E.L.** (2017). *Entrepreneurship: The Practice and Mindset*. Sage: Los Angeles.
32. NUTS 2016 classification. EUROSTAT. Nomenclature of territoriaal units for statistics. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/background>. (29.03.2018).
33. PA5321: Keskmine bruto- ja netokuupalk maakonna järgi. (andmed uuendatud 01.03.2018). – *Eesti Statistika andmebaas*. <http://andmebaas.stat.ee/?lang=et> (01.04.2018).
34. **Rootalu, K.** (2014). Analüüsi ja metodoloogia õpibaas. [veebileht] <https://sisu.ut.ee/samm/risttabelid-ja-seosekordajad> (17.04.2018).
35. RAA0050: Sisemajanduse koguprodukt maakonna järgi (ESA 2010). (andmed uuendatud 14.12.2017). – *Eesti Statistika andmebaas*. <http://andmebaas.stat.ee/?lang=et> (01.03.2018).
36. RV022: Rahvastik soo, vanuserühma ja maakonna järgi, 1.jaanuar. (andmed uuendatud 04.05.2017). – *Eesti Statistika andmebaas*. <http://andmebaas.stat.ee/?lang=et> (01.03.2018).
37. RV0231: Vähemalt 15-aastased hariduse, soo, vanuserühma ja maakonna järgi, 1.jaanuar. (andmed uuendatud 10.08.2017). – *Eesti Statistika andmebaas*. <http://andmebaas.stat.ee/?lang=et> (01.03.2018).
38. RV0291: Rahvaarv, pindala ja asustustihendus haldusüksuse või asustusüksuse liigi järgi, 1.jaanuar. (andmed uuendatud 08.05.2017). – *Eesti Statistika andmebaas*. <http://andmebaas.stat.ee/?lang=et> (01.03.2018).
39. **Schumpeter, J.** (1934). „The theory of economic development”, Cambridge, MA: Harvard University Press. (Revised editions in 1961).
40. **Shane, S., Venkataraman, S.** (2000). The promise of entrepreneurship as a field of research. - *Academy of the Management Review* 25 (1), pp. 217- 226.
41. Tulumaksuseadus. (vastu võetud 15.12.1999, muudetud, täiendatud, viimati jõustunud 01.02.2018). – *Riigi Teataja*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/119112010007>(25.04.2018)
42. **Van Stel, A., Suddle, K.** (2008). The impact of new firm formation on regional development in the netherlands. *Small Business Economics* 30(1), pp 31-47.
43. Äriseadustik. (vastu võetud 15.02.1995, viimati jõustunud 15.01.2018). – *Riigi Teataja* <https://www.riigiteataja.ee/akt/131122010019> (27.03.2018).
44. **Zeira, J.** (2009). Why and How Education Affects Economic Growth. *Review of International Economics*, 17(3), pp 602-614.

LISAD

Lisa 1. Lihtlitsents lõputöö salvestamiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ning juhendaja(te) kinnitus lõputöö kaitsmisele lubamise kohta

Mina, _____,
(*autori nimi*)

sünniaeg _____,

1. annan Eesti Maaülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda koostatud lõputöö

_____,
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja(d) on _____,
(*juhendaja(te) nimi*)

1.1. salvestamiseks säilitamise eesmärgil,

1.2. digiarhiivi DSpace lisamiseks ja

1.3. veebikeskkonnas üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Lõputöö autor _____
(*allkiri*)

Tartu, _____
(*kuupäev*)

Juhendaja(te) kinnitus lõputöö kaitsmisele lubamise kohta

Luban lõputöö kaitsmisele.

(*juhendaja nimi ja allkiri*)

(*kuupäev*)

(*juhendaja nimi ja allkiri*)

(*kuupäev*)